

ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТРАНСПОРТУ
Кафедра управління державними і корпоративними
фінансами

М. В. Бормотова
РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ
Конспект лекцій

Харків – 2017
Бормотова М. В. Ринок фінансових послуг: Конспект

лекцій. – Харків: УкрДУЗТ, 2017. – 102 с.

Конспект лекцій містить лекційний матеріал за десятьма темами, вивчення яких дозволить студентам набути знання про основні сучасні підходи щодо вивчення сутності, складу і структури ринку фінансових послуг на кожному з його сегментів, учасників і фінансові інструменти, що діють на ринку фінансових послуг.

Рекомендується для студентів економічних спеціальностей всіх форм навчання.

Іл. 12, табл. 1, бібліогр.: 20 назв.

Конспект лекцій розглянуто і рекомендовано до друку на засіданні кафедри управління державними і корпоративними фінансами 20 березня 2017 р., протокол № 7.

Рецензент

доц. О. Д. Стешенко

М. В. Бормотова

РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Конспект лекцій

Відповідальний за випуск Бормотова М. В.

Редактор Ібрагімова Н. В.

Підписано до друку 21.06.17 р.

Формат паперу 60x84 1/16. Папір писальний.

Умовн.-друк.арк. 4,0. Тираж 50. Замовлення №

Видавець та виготовлювач Українська державна академія залізничного транспорту,

61050, Харків-50, майдан Фейербаха, 7.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2874 від 12.06.2007 р.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Тема 1. Сутність фінансових послуг і їх класифікація. Ринок фінансових послуг.....	6
Тема 2. Регулювання діяльності на ринку фінансових послуг....	18
Тема 3. Лізинг як окремий вид фінансових послуг.....	29
Тема 4. Основи прийняття рішень щодо придбання цінних паперів на ринку фінансових послуг.....	37
Тема 5. Фінансові послуги інститутів спільного інвестування....	43
Тема 6. Фінансові послуги кредитних спілок.....	56
Тема 7. Факторинг як окремий вид фінансових послуг.....	63
Тема 8. Ломбардні послуги.....	70
Тема 9. Фінансові послуги з довірчого управління	81
Тема 10. Електронні фінансові послуги	90
Список літератури.....	101

ВСТУП

Динамічний розвиток економічних процесів в Україні сприяв формуванню досить розгалуженої та складної структури фінансової системи, важливою складовою якої є фінансовий сектор, представлений сукупністю банківських і небанківських фінансових інститутів, що діють на ринку фінансових послуг. На сьогодні дослідження цього ринку має важливе наукове і практичне значення.

Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» фінансові послуги – це операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів. Ринки фінансових послуг – сфера діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг. До ринків фінансових послуг належать професійні послуги на ринках банківських послуг, страхових послуг, інвестиційних послуг, операцій з цінними паперами та інших видах ринків, що забезпечують обіг фінансових активів.

Предметом дисципліни „Ринок фінансових послуг” є економічні відносини, що виникають між суб'єктами ринку фінансових послуг у процесі створення та надання фінансовими посередниками фінансових послуг, а також у процесі отримання таких послуг юридичними та фізичними особами.

Важко переоцінити значущість даної дисципліни в підготовці майбутніх фахівців. Незважаючи на те, що ринок фінансових послуг в Україні є ще недостатньо розвинутим, кількість фінансових інститутів, які діють на цьому ринку, є значною. Динаміка кількості фінансових інститутів, діючих на ринку фінансових послуг в Україні, представлена в таблиці.

Таблиця – Динаміка кількості фінансових інститутів, діючих на ринку фінансових послуг в Україні

Назва фінансового інституту	Кількість	
	на 31.12.2014 р.	на 30.06.2016 р.
Страхові компанії	382	343
Інститути спільного інвестування (ІСІ)	1091	1048
Недержавні пенсійні фонди	76	66
Ломбарди	477	465
Факторингові компанії	264	481
Кредитні спілки	589	576
Лізингові компанії	187	385

Дисципліна «Ринок фінансових послуг» є важливою в навчальному процесі і тісно пов'язана з іншими дисциплінами: «Гроші та кредит», «Інвестування», «Фінанси», «Фінансовий ринок» «Фінансовий менеджмент». Призначення цього конспекту лекцій — допомогти студентам у вивченні сутності, складу і структури ринку фінансових послуг на кожному з його сегментів, учасників і фінансових інструментів, що діють на ринку.

ТЕМА 1

Сутність фінансових послуг і їх класифікація. Ринок фінансових послуг

- 1.1 Сутність фінансової послуги.
- 1.2 Види та класифікація фінансових послуг.
- 1.3 Економічна сутність ринку фінансових послуг.
- 1.4 Класифікація ринку фінансових послуг за різними ознаками.
- 1.5 Учасники ринку фінансових послуг.

1.1 Сутність фінансової послуги

У розвиненому суспільстві послуги мають не менше значення, ніж виробництво. За дослідженнями англійських економістів У. Очела і М. Вегнера зроблено висновок – інтернаціоналізація економіки на мікро-, мезо- і макрорівні є причиною і наслідком переходу до нового послуго-інтенсивного типу економіки. Розвиток країни призводить до зміни в структурі ВВП продукції. Наступним етапом цієї еволюції, як правило, стає зростання питомої ваги послуг. На частку останніх припадає від 15 до 20 % сукупного обсягу операцій з товарами і послугами на світовому ринку.

За твердженням О. Ланге, послуги – це будь-які функції, пов'язані безпосередньо або опосередковано із задоволенням людських потреб, але безпосередньо не спрямовані на виробництво яких-небудь предметів.

Використовуючи визначення послуги щодо фінансових послуг, у найзагальнішому розумінні можна сказати, що вони виконують фінансові функції, пов'язані з задоволенням потреб суб'єктів ринку у виробництві та реалізації предмета їх діяльності.

Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 р. № 2664-III фінансові послуги – це операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучення від других осіб

фінансових активів з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

Отже, до основних ознак будь-якої фінансової послуги належать такі:

- операції здійснюються на користь третіх осіб, тобто мають посередницький характер;
- предметом операції є фінансові активи;
- мета операції — одержання прибутку або збереження реальної вартості фінансового активу;
- фінансова послуга не має матеріально-речової форми вираження;
- абстрактна форма фінансової послуги набуває конкретного вираження на основі договірних відносин або в процесі купівлі-продажу цінних паперів.

Відповідно до вище згаданого закону фінансові активи — це кошти, цінні папери, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів. Але у ст. 4 П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» міститься таке визначення цього поняття: «Фінансовий актив — це:

- а) грошові кошти та їх еквіваленти;
- б) контракт, що надає право одержати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства;
- в) контракт, що надає право обмінятися фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно вигідних умовах;
- г) інструмент власного капіталу іншого підприємства».

1.2 Види та класифікація фінансових послуг

Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 р. № 2664-III до фінансових послуг належать:

- випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків і їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків;
- довірче управління фінансовими активами;
- діяльність з обміну валют;

- залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо їх наступного повернення;
- фінансовий лізинг;
- надання коштів у позику, у тому числі на умовах фінансового кредиту;
- надання гарантій і поручительств;
- переказ грошей;
- послуги у сфері страхування та накопичувального пенсійного забезпечення;
- торгівля цінними паперами;
- факторинг;
- інші операції, що відповідають критеріям, визначеним у Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг».

Фінансові послуги можна певним чином класифікувати з огляду на особливості їх надання клієнтам (рисунок 1.1).

Так, за спрямованістю на задоволення потреб клієнтів виокремлюють:

а) *прямі послуги*, що безпосередньо спрямовані на задоволення відповідних інтересів клієнта (платіжні, комерційні, інвестиційні, страхові);

б) *непрямі, або супутні, послуги* без отримання клієнтом додаткового доходу (як правило, полегшують надання прямих послуг: клірингові послуги, телефонне управління рахунком, видача пластикових карток на основі депозитного рахунка та ін.);

в) *непрямі послуги*, що дають клієнту додатковий дохід або знижують витрати при отриманні прямих послуг (інвестування залишків на поточних рахунках в одноденні депозити тощо).

Фінансові послуги, що надаються клієнтам, можна класифікувати за рівнем складності (рисунок 1.1).

До I *рівня складності* віднесено послуги, які орієнтовані на задоволення потреб великої кількості клієнтів і не потребують від них спеціальних навичок або професійних знань певного спрямування (відкриття рахунків, переказ грошей, обслуговування дорожніх чеків, обмін валюти, страхові послуги та ін.).

До II *рівня складності* належать послуги, у процесі одержання яких клієнти повинні мати спеціальний рівень

підготовки. Це стосується послуг у системі електронної комерції, насамперед, інтернет-страхування та інтернет-банкінгу, а також отримання послуг з управління майном, довірчого управління фінансовими активами, торгівлі цінними паперами та ін.

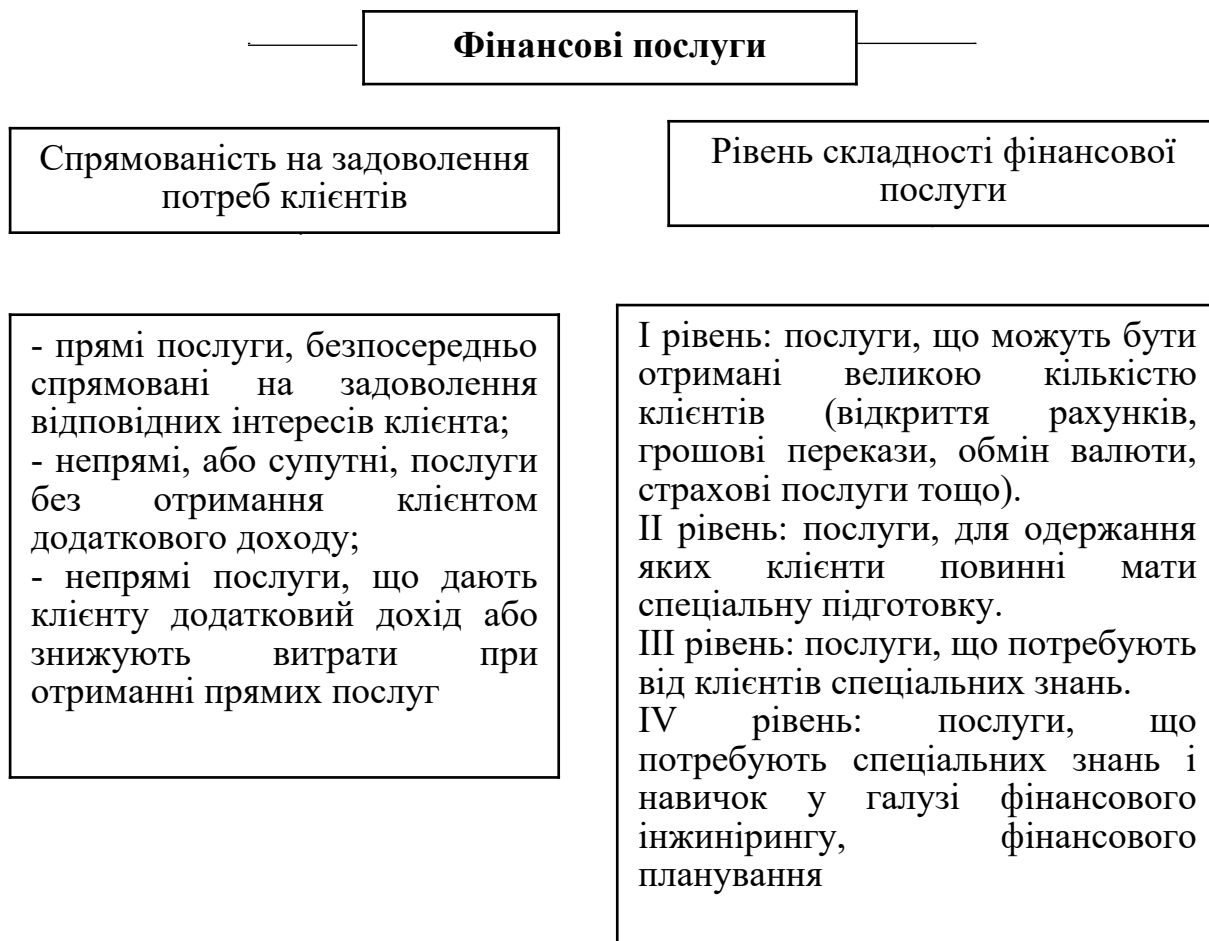


Рисунок 1.1 – Види фінансових послуг залежно від особливостей їх надання клієнтам

До III рівня складності відносять послуги, орієнтовані на задоволення спеціальних фінансових потреб клієнтів, які мають відповідний рівень професійної підготовки в галузі фінансів, що дає їм змогу бути споживачами цих послуг для задоволення конкретних фінансових потреб, які не є поширеними. До цієї групи послуг за рівнем складності належать послуги в системі інтернет-трейдингу, фінансові послуги з формування портфеля цінних паперів певного рівня дохідності та ризиковості та ін.

Споживачами фінансових послуг IV рівня складності є обмежене коло клієнтів, які розраховують на отримання

специфічних фінансових послуг у вузькоспеціалізованих сферах, таких як форекс-трейдинг, послуги в системі біржової торгівлі та ін. Споживачі таких послуг повинні мати спеціальні знання в галузі фінансового планування, фінансового інжинірингу та розвинені професійні навички фінансового і технічного спрямування в процесі одержання та споживання таких послуг.

Протягом останнього часу все частіше фінансові посередники виходять на ринок фінансових послуг із пропозиціями надання певних фінансових продуктів.

Фінансовий продукт — це форма подання фінансової послуги на ринку.

Фінансовий продукт і фінансова послуга виступають як форма і зміст у взаємозв'язку. Фінансовий продукт може мати комплексний характер і бути формою вираження кількох послуг. Наприклад, користувач пластикової картки разом з розрахунковими послугами може отримувати в процесі її застосування й інші види послуг — кредитні, депозитні.

З точки зору економічного змісту фінансові послуги можна поділити на три групи:

- 1) страхові послуги;
- 2) банківські та інші фінансові операції (за винятком страхування);
- 3) інвестиційні послуги (послуги на ринку цінних паперів).

1.3 Економічна сутність ринку фінансових послуг

Відповідно до Закону України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" від 12 липня 2001 р. № 2664-ІІ ринок фінансових послуг постає як сфера діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг.

За економічною сутністю ринок фінансових послуг — сукупність економічних відносин, які виникають між його учасниками при формуванні попиту і пропозиції на послуги, пов'язані зі здійсненням операцій із фінансовими активами. Сутнісні ознаки ринку фінансових послуг відображують його спорідненість із фінансовим ринком.

На ринку фінансових послуг фінансові посередники здійснюють професійну діяльність з фінансовими активами, яка визначається потребою спрямовувати рух грошових коштів від заощадників до позичальників, забезпечуючи при цьому прийнятний рівень дохідності, ризику та ліквідності.

Ринок фінансових послуг об'єднує різноманітні форми мобілізації, акумулювання та переміщення грошових коштів із вільного обігу до сфери інвестиційного використання за участю фінансових посередників.

Ринок фінансових послуг виконує такі функції:

- мобілізує тимчасово вільний капітал з різноманітних джерел;
- розподіляє акумульований вільний капітал між численними його споживачами;
- визначає найбільш ефективні напрями використання капіталу в інвестиційній сфері;
- формує ринкові ціни на окремі фінансові інструменти та послуги, об'єктивно відображує співвідношення попиту і пропозиції;
- здійснює кваліфіковане посередництво між продавцем і покупцем фінансових послуг;
- формує умови для мінімізації фінансового й комерційного ризику;
- прискорює оборот капіталу, тобто сприяє активізації економічних процесів.

Головна функція фінансового ринку полягає у трансформації коштів, які не працюють, у позичковий капітал. А вищезгадані функції ринку фінансових послуг відображують конкретні форми організації руху фінансових ресурсів за допомогою фінансово-кредитного механізму між суб'єктами господарювання. Наприкінці слід зауважити, що рушійною силою цього механізму є надання фінансових послуг різними фінансовими інститутами.

1.4 Класифікація ринку фінансових послуг за різними ознаками

Залежно від спрямованості діяльності фінансових посередників ринок фінансових послуг може бути представлений як ринок фінансових послуг банків і небанківських установ (рисунок 1.2).

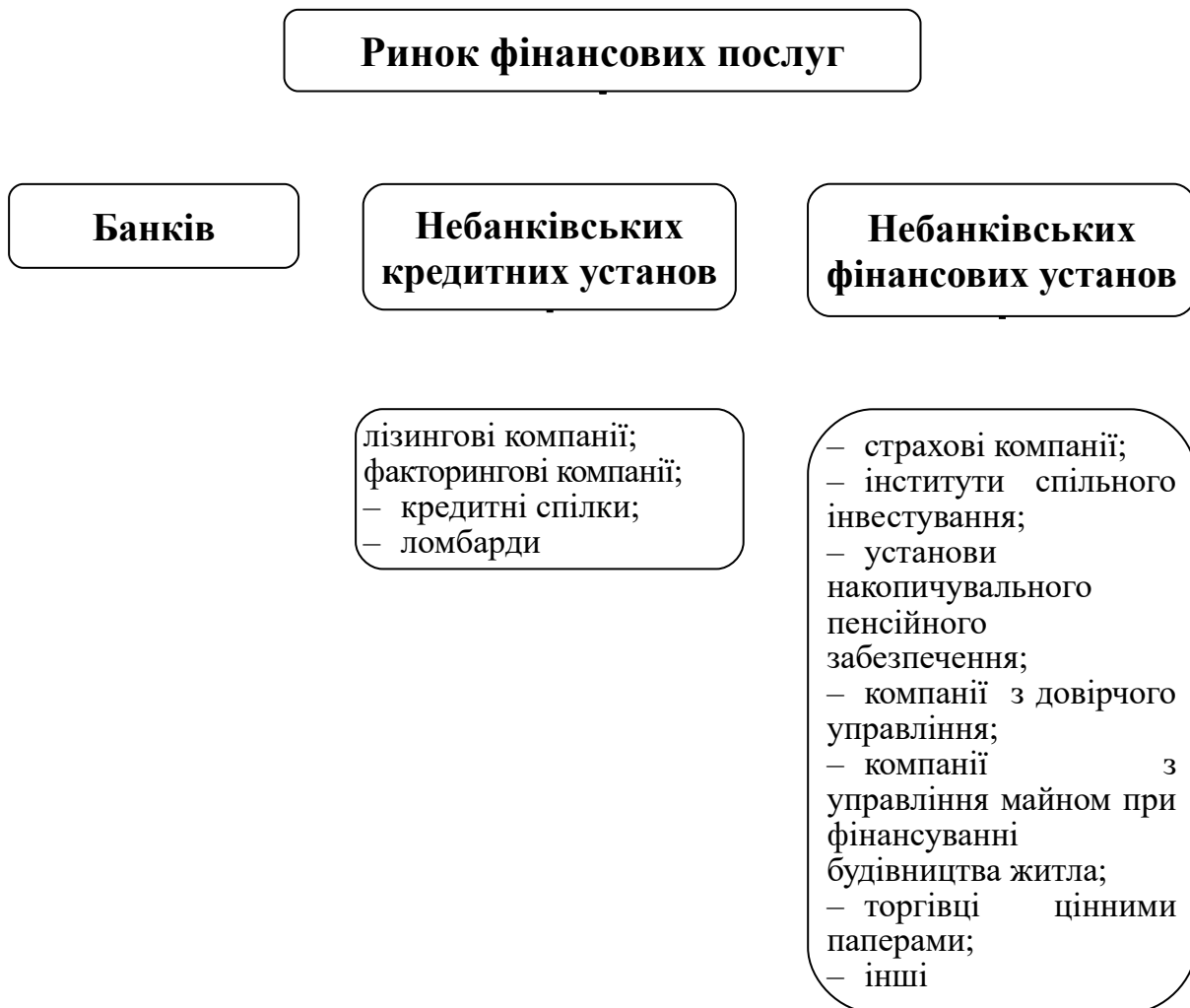


Рисунок 1.2 – Сегментація ринку фінансових послуг за видами діяльності фінансових посередників

До небанківських кредитних установ належать кредитні спілки, факторингові та лізингові компанії, ломбарди. До небанківських фінансових установ належать страхові компанії; інститути спільного інвестування; установи накопичувального пенсійного забезпечення; компанії з довірчого управління,

компанії з управління майном при фінансуванні будівництва житла, торгівлі цінними паперами та ін.

У вітчизняній літературі банки розглядаються як провідні інституції фінансового посередництва. У свою чергу небанківські фінансові інституції за іншою ознакою поділяються на договірних фінансових посередників, які залучають кошти на основі договору з кредитором (інвестором), та інвестиційних фінансових посередників, які залучають кошти шляхом продажу кредиторам (інвесторам) своїх акцій, облігацій, паїв тощо.

Сегментація ринку фінансових послуг може здійснюватися за видами фінансових активів, які є об'єктом купівлі-продажу і використання яких визначає характер договірних відносин. З огляду на це можна виокремити послуги, які надають фінансові посередники на кредитному, страховому, валютному ринках, на ринку грошей, цінних паперів (рисунок 1.3).

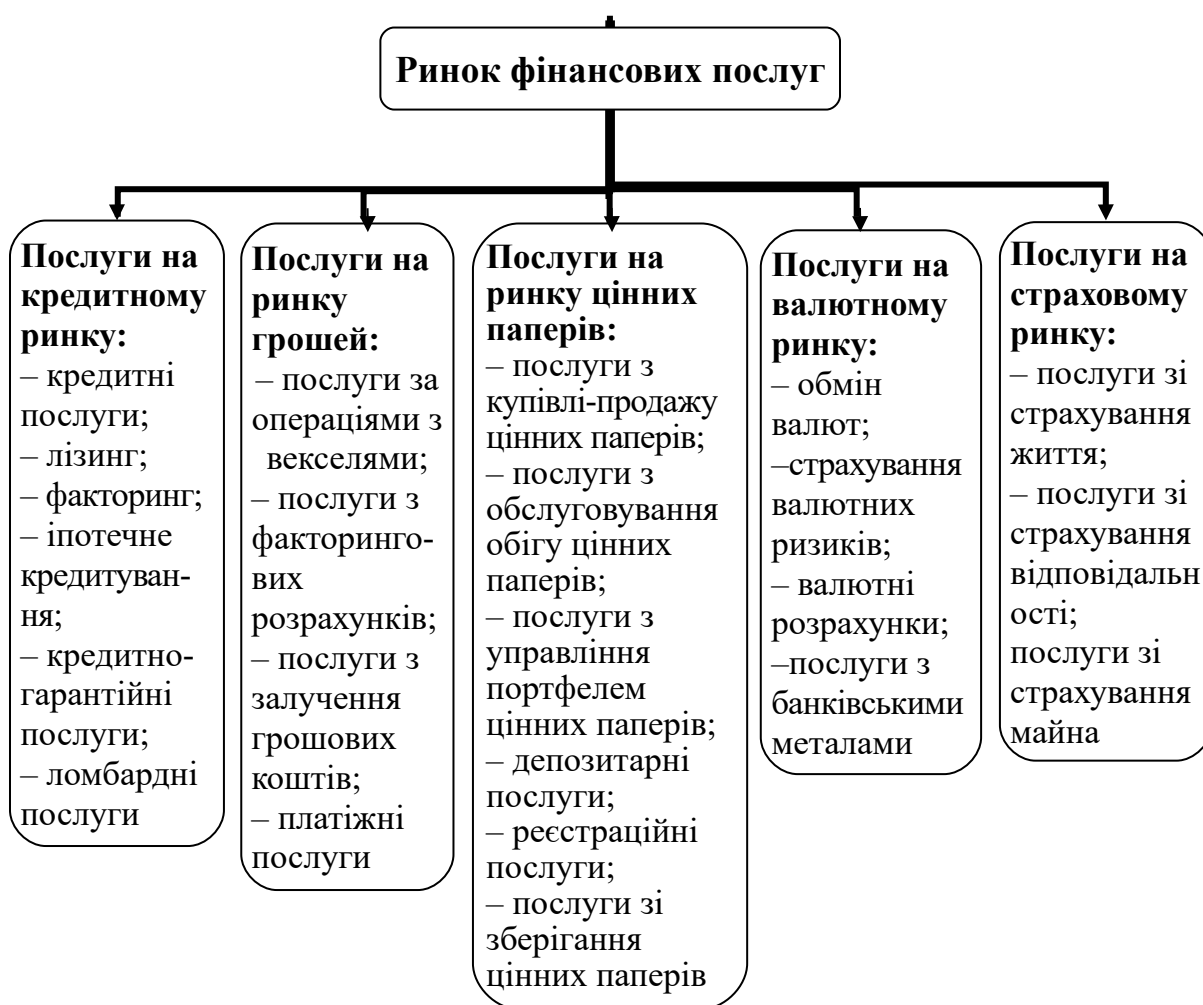


Рисунок 1.3 – Сегментація ринку фінансових послуг за видами фінансових активів

На ринку грошей здійснюються операції з купівлі-продажу фінансових активів зі строком обертання до одного року, платіжні послуги, послуги з обслуговування руху обігових коштів підприємств та організацій, короткострокових коштів банків, установ, громадських організацій, держави та населення. Об'єктом купівлі-продажу на грошовому ринку є тимчасово вільні грошові кошти юридичних і фізичних осіб. Суб'єктами грошового ринку є Національний банк, банківські установи, підприємства та населення.

На кредитному ринку здійснюються послуги з кредитування, у тому числі під заставу майна або майнових прав, фінансово-кредитної підтримки суб'єктів господарювання та населення; обслуговування кредитних ліній та кредитних програм, послуги з іпотечного кредитування, ломбардні послуги, факторингові та лізингові послуги. Основними фінансовими посередниками на ринку кредитних послуг є банки, кредитні спілки, ломбарди, факторингові та лізингові компанії.

Фінансові послуги на валютному ринку насамперед пов'язані з купівлею-продажем іноземної валюти, здійсненням міжнародних розрахунків і платежів і наданням інших фінансових послуг, які потребують використання різних іноземних валют. Суб'єктами валютного ринку є Національний банк, банківські установи, підприємства та населення. Основні види валют, що використовуються в таких розрахунках, — це долар США, євро, англійський фунт стерлінгів, японська єна та швейцарський франк. Їх ще називають резервними або вільно конвертованими валютами. До головних інструментів валютного ринку належать строкові контракти (спот, форвард, опціон, ф'ючерс, своп) і форми міжнародних розрахунків (акредитив, інкасо, відкритий рахунок та ін.).

Фінансові послуги на ринку цінних паперів спрямовані на надання фінансових послуг з емісії та купівлі-продажу цінних паперів, їх зберігання, обіг, котирування, зміни прав власності тощо. Основними позичальниками на ринку цінних паперів є держава та корпоративний сектор, а кредиторами — домашні господарства та окремі підприємства, які мають вільні кошти.

Ринок цінних паперів поділяють на первинний і вторинний. На первинному розміщуються вперше випущені цінні папери та

відбувається мобілізація капіталів і запозичення коштів; на вторинному здійснюється обіг раніше випущених цінних паперів, зміна їх власників, визначення ціни та дохідності, обмін, надання в заставу тощо. Суб'єктами ринку цінних паперів є Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національний банк України, емітенти, депозитарії, реєстратори власників іменних цінних паперів, зберігачі цінних паперів, банки, організатори торгівлі цінними паперами і торгівці цінними паперами.

На страховому ринку об'єктом купівлі-продажу є страхові послуги, що забезпечують страховий захист юридичних або фізичних осіб за окремими напрямками їх діяльності та бізнесу. Суб'єктами страхового ринку є страхувальники і страховики.

Відповідно до українського законодавства страхувальниками можуть бути юридичні особи та дієздатні громадяни, які уклали зі страховиками договори страхування. Основними напрямками страхування є особисте страхування, майнове страхування і страхування відповідальності.

Страховиками можуть бути фінансові установи, створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств із додатковою відповідальністю та у встановленому порядку одержали ліцензію Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України (Нацкомфінпослуг) на здійснення страхової діяльності.

Фінансові активи, що обертаються на ринках капіталу, менш ліквідні порівняно з інструментами грошового ринку, тому для них характерний вищий рівень ризику та відповідно вищий рівень дохідності.

Важливою характеристикою ринку фінансових послуг є доступність економічних агентів до фінансових послуг.

Потреба забезпечення максимально широкого охоплення населення фінансовими послугами отримала назву фінансової інклюзивності (financial inclusion).

Поняття «доступ до фінансових послуг» ширше порівняно з поняттями «надання та отримання фінансових послуг», оскільки охоплює і ту частину населення, яка, маючи можливості, не скористалася цими послугами. Слід зазначити, що навіть у країнах з високим рівнем розвитку фінансового ринку не всі домогосподарства та фірми мають бажання скористатися

окремими доступними для них фінансовими послугами. Відмова може бути зумовлена причинами етнічного або релігійного характеру.

Тому важливим завданням подальшого розвитку ринку фінансових послуг є розширення доступу суб'єктів господарювання та населення до фінансових послуг, а також залучення нових клієнтів, які раніше відмовлялися від їх використання внаслідок невиправдано високої вартості, будь-яких дискримінаційних обмежень або невідповідності вимогам.

1.5 Учасники ринку фінансових послуг

Ринок фінансових послуг постає як сфера діяльності учасників ринку фінансових послуг. Відповідно до Закону України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" учасниками ринку фінансових послуг є суб'єкти підприємницької діяльності, які мають право здійснювати діяльність із надання фінансових послуг на території України, і споживачі таких послуг.

Основними учасниками ринку фінансових послуг є фінансові посередники, які мають різний правовий статус. Фінансові послуги, як правило, надають фінансові установи.

Фінансова установа — це юридична особа, яка надає одну чи декілька фінансових послуг і внесена до відповідного реєстру в порядку, визначеному законодавством України.

До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди та інші юридичні особи, винятковим видом діяльності яких є надання фінансових послуг.

Фінансова установа може бути створена в будь-якій організаційно-правовій формі, передбаченій законодавством України.

Кредитна установа — фінансова установа, яка має право за рахунок залучених коштів надавати фінансові кредити на власний ризик.

Надання фінансових кредитів здійснюють кредитні установи, до яких відносять банки, кредитні спілки, факторингові та лізингові компанії, ломбарди.

Банк — юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати в сукупності такі операції: залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб і розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах і власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних і юридичних осіб.

Можливість і порядок надання окремих фінансових послуг юридичними особами, які за правовим статусом не належать до фінансових установ, визначаються законами та нормативно-правовими актами державних органів, що регулюють діяльність фінансових установ і ринків фінансових послуг, виданими в межах їх компетенції. Наприклад, такі послуги надають Укрпошта (переказ коштів фізичних осіб, обмін валюти), агентські обмінні пункти валюти тощо.

Так, відповідно до Положення про надання окремих фінансових послуг юридичними особами — суб'єктами господарювання, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, затвердженого розпорядженням Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 22 січня 2004 р. № 21, юридичні особи — суб'єкти господарювання, які за правовим статусом не є фінансовими установами, можуть надавати фінансові послуги в разі, якщо вони:

- надають фінансові послуги з фінансового лізингу, поруки, позик фінансовими активами, здійснюють інші операції, віднесені Держфінпослуг до певного виду фінансових послуг;

- надають фінансові послуги систематично — укладають з клієнтами не менше трьох договорів про надання фінансових послуг протягом календарного року;

- уклали хоча б один договір про надання фінансових послуг на загальну суму, що перевищує 80 тис. грн.

До основних передумов початку діяльності фінансової установи належать:

- 1) розроблення та затвердження в установленому порядку внутрішніх правил фінансової установи, які відповідають вимогам законів України та нормативно-правових актів державних органів, що здійснюють регулювання та нагляд за ринками фінансових послуг;

2) відповідність облікової та реєструючої систем вимогам нормативно-правових актів;

3) відповідність професійних якостей і ділової репутації персоналу встановленим законодавством вимогам.

Однією з головних умов створення фінансових установ є визначення мінімального розміру капіталу, необхідного для початку роботи установи, і мінімального обсягу регулятивного капіталу. При створенні фінансової установи або в разі збільшення зареєстрованого статутного (пайового) капіталу цей капітал має бути сплачений виключно в грошовій формі та розміщений на банківських рахунках банківських установ.

ТЕМА 2

Регулювання діяльності на ринку фінансових послуг

2.1 Мета і органи державного регулювання ринку фінансових послуг в Україні.

2.2 Основні форми державного регулювання діяльності з надання фінансових послуг.

2.3 Організаційна структура Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (НКРФП).

2.4 Розвиток саморегулювання на ринку фінансових послуг.

2.1 Мета і органи державного регулювання ринку фінансових послуг в Україні

Основи державного регулювання РФП викладені в IV розділі Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» (далі – Закон). Відповідно до ст. 19 цього Закону метою державного регулювання ринків фінансових послуг в Україні є:

- проведення єдиної та ефективної державної політики у сфері фінансових послуг;
- захист інтересів споживачів фінансових послуг;
- створення сприятливих умов для розвитку та функціонування ринків фінансових послуг;

- створення умов для ефективної мобілізації та розміщення фінансових ресурсів учасниками ринків фінансових послуг з урахуванням інтересів суспільства;
- забезпечення рівних можливостей для доступу до ринків фінансових і захисту прав їх учасників;
- додержання учасниками ринків фінансових послуг вимог законодавства;
- запобігання монополізації та створення умов для розвитку добросовісної конкуренції на ринках фінансових послуг;
- сприяння інтеграції в європейський і світовий ринки фінансових послуг.

Державне регулювання ринків фінансових послуг здійснюється:

- щодо ринку банківських послуг і діяльності з переказу коштів - Національним банком України;
- щодо ринків цінних паперів і похідних цінних паперів (деривативів) – Національною комісією з цінних паперів і фондового ринку;
- щодо інших ринків фінансових послуг – Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Органи державного регулювання ринків фінансових послуг за секторами ринку фінансових послуг представлені на рисунку 2.1.

Сектор ринку фінансових послуг	Органи державного регулювання	Контролюючий орган
Ринок банківських послуг і діяльності з переказу коштів	Національний банк України (НБУ)	Антимонопольний комітет України
Ринок цінних паперів і похідних цінних паперів	Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР)	
Інші ринки фінансових послуг	Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (НКРФП)	

Рисунок 2.1 – Органи державного регулювання ринків фінансових послуг

Національний банк України (НБУ), Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку (НКЦПФР), Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (НКРФП) мають право на доступ до інформаційних баз даних одне одного, які ведуться з метою регулювання ринків фінансових послуг, і зобов'язані своєчасно повідомляти один одному про будь-які спостереження та висновки, необхідні для виконання покладених на них обов'язків.

2.2 Основні форми державного регулювання діяльності з надання фінансових послуг

Державне регулювання діяльності з надання фінансових послуг здійснюється у формах, визначених у ст. 20 Закону. Форми державного регулювання діяльності з надання фінансових послуг представлені на рисунку 2.2.

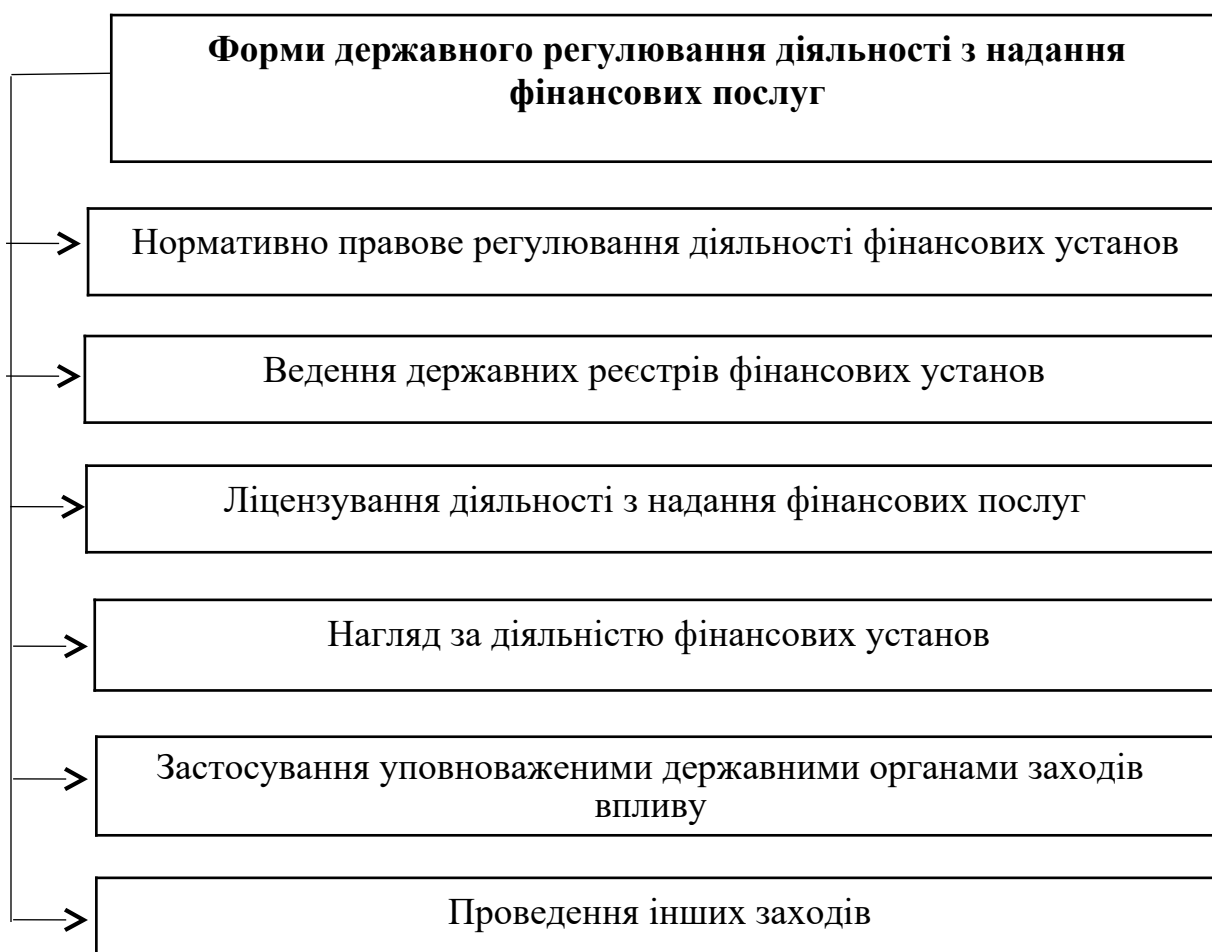


Рисунок 2.2 – Основні форми державного регулювання діяльності з надання фінансових послуг

Далі дамо характеристику кожної форми.

1 Ведення державних реєстрів фінансових установ.

Юридична особа, яка планує здійснювати свою діяльність на ринку фінансових послуг, набуває статусу фінансової установи після внесення про неї запису до відповідного Державного реєстру фінансових установ.

Державний реєстр фінансових установ — це система одержання, накопичення, зберігання, захисту, використання та поширення адміністративної інформації про фінансову установу.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг здійснює реєстрацію та веде:

- Державний реєстр фінансових установ;
- Єдиний державний реєстр страховиків (перестраховиків);
- Державний реєстр страхових і перестрахових брокерів;
- реєстр саморегульованих організацій;
- реєстр аудиторів, яким надається право на проведення аудиторських перевірок фінансових установ;
- перелік страхових і/або перестрахових брокерів-нерезидентів; перелік актуаріїв;
- перелік фондів фінансування будівництва та фондів операцій з нерухомістю;
- перелік лізингодавців (юридичних осіб), взятих на облік у Держфінпослуг.

Національний банк України у свою чергу веде:

- Державний реєстр банків — реєстр, який містить відомості про державну реєстрацію усіх банків;
- офіційний реєстр ідентифікаційних номерів емітентів платіжних карток внутрішньодержавних платіжних систем.

Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку веде:

- реєстр професійних учасників ринку цінних паперів;
- реєстр інститутів спільного інвестування та саморегульованих організацій;
- реєстр аудиторів і аудиторських фірм, які можуть проводити аудиторські перевірки фінансових установ, що здійснюють діяльність на ринку цінних паперів і їх похідних;

- Державний реєстр уповноважених рейтингових агентств.

Ліцензування діяльності з надання фінансових послуг регламентується VII розділом Закону.

Ліцензія – документ, який видається уповноваженим органом у порядку і на умовах відповідно до законодавства України, на підставі якого фінансові установи мають право здійснювати діяльність на ринку фінансових послуг.

Уповноважений орган – спеціальний орган виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг (Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку, Національна комісія з регулювання ринків фінансових послуг).

2 Ліцензування професійної діяльності на ринку фінансових послуг. Національна комісія здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (НКРФП), яка у встановленому порядку видає такі ліцензії:

- страхової діяльності;
- діяльності з надання послуг накопичувального пенсійного забезпечення;
- надання фінансових кредитів за рахунок залучених коштів;
- діяльності з надання будь-яких фінансових послуг, що передбачають пряме або опосередковане залучення фінансових активів від фізичних осіб.

Ліцензування професійної діяльності на ринку цінних паперів здійснює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, яка у встановленому порядку видає ліцензії на такі види діяльності на ринку цінних паперів:

- брокерська діяльність;
- дилерська діяльність;
- андеррайтинг;
- діяльність з управління цінними паперами;
- діяльність з управління активами;
- діяльність з управління іпотечним покриттям;
- депозитарна діяльність депозитарію цінних паперів;
- депозитарна діяльність зі зберігання цінних паперів;
- діяльність з ведення реєстру власників іменних цінних паперів;
- діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку;

- розрахунково-клірингова діяльність.

Ліцензування професійної діяльності на ринку банківських послуг здійснює Національний банк України.

Одержана конкретною фінансовою установою ліцензія на здійснення певного виду фінансових послуг не може бути передана іншій установі.

Порядок видачі ліцензій передбачає, що особа, яка має намір провадити певний вид господарської діяльності з надання фінансових послуг, особисто або через уповноважений нею орган чи особу ввертається до уповноваженого органу з заявою встановленого зразка про видачу ліцензії.

Рішення про видачу ліцензії чи відмову в її видачі приймається протягом 30 днів з дати надходження заяви.

Підставами про відмову у видачі ліцензії можуть бути:

- недостовірність даних у документах, поданих заявником для отримання ліцензії;

- невідповідність заявника згідно з поданими документами ліцензійним умовам, встановленим для виду господарської діяльності, зазначеного в заяві про видачу ліцензії.

Ліцензія видається на бланках єдиного зразка, затвердженого Кабінетом Міністрів України, які є документами суворої звітності, мають облікову серію та номер.

У разі відмови у видачі ліцензії на підставі виявлення недостовірних даних у документах суб'єкт господарювання може подати до органу ліцензування нову заяву про видачу ліцензії не раніше, ніж через три місяці з дати прийняття рішення про відмову у видачі ліцензії. Якщо відмова у видачі ліцензії зумовлена невідповідністю заявника ліцензійним умовам, встановленим для виду господарської діяльності, суб'єкт господарювання може подати до органу ліцензування нову заяву про видачу ліцензії після усунення причин, що стали підставою для відмови у видачі ліцензії.

Рішення про відмову у видачі ліцензії може бути оскаржено в судовому порядку.

3 Нагляд за діяльністю фінансових установ.

Нагляд за діяльністю фінансових установ – система контролю та активних упорядкованих дій уповноваженого органу, спрямованих на забезпечення дотримання фінансовими

установами, стосовно яких уповноважений орган здійснює наглядову діяльність, законодавства України та встановлених нормативів з метою забезпечення стабільності фінансової системи та захисту інтересів клієнтів.

Основними напрямками нагляду за діяльністю фінансових установ на ринку фінансових послуг згідно з законодавством України є додержання встановлених критеріїв і нормативів щодо:

- ліквідності;
- капіталу та платоспроможності;
- прибутковості;
- якості активів і ризикованості операцій;
- якості систем управління та управлінського персоналу;
- додержання правил надання фінансових послуг.

Економічні нормативи — показники, що встановлює уповноважений орган і дотримання яких є обов'язковим для фінансових установ.

З метою повної та ефективної реалізації функцій уповноважений орган має право в межах своєї компетенції здійснювати періодичне інспектування фінансових установ і їх споріднених і афілійованих осіб. Періодичність інспектування залежить від типу фінансової установи і визначається уповноваженим органом.

Аудиторські перевірки фінансових установ можуть проводити аудитори, які:

- мають відповідний сертифікат;
- не мають взаємовідносин щодо права власності з фінансовою установою, діяльність якої перевіряється, не мають заборгованості перед цією установою або іншого конфлікту інтересів;
- внесені до відповідних реєстрів, що ведуть державні органи, які здійснюють регулювання діяльності фінансових установ і ринків фінансових послуг. Порядок ведення реєстру визначає відповідний державний орган, який регулює діяльність фінансових установ і ринків фінансових послуг.

4 Застосування уповноваженим державним органом заходів її впливу.

У разі порушення законів та інших нормативно-правових актів, що регулюють діяльність з надання фінансових послуг,

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, застосовує заходи впливу відповідно до VII розділу Закону.

Відповідно до ст. 40 цього Закону Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, може застосовувати такі заходи впливу:

1) зобов'язати порушника вжити заходи для усунення порушення;

2) вимагати скликання позачергових зборів учасників фінансової установи;

3) накладати штрафи в розмірах, передбачених ст. 41 і 43 цього Закону;

4) тимчасово зупиняти або анулювати ліцензію на право здійснення діяльності з надання фінансових послуг;

5) відсторонювати керівництво від управління фінансовою установою та призначати тимчасову адміністрацію;

6) затверджувати план відновлення фінансової стабільності фінансової установи;

7) виключати відповідно до законодавства учасників ринків фінансових послуг (крім споживачів фінансових послуг) з Державного реєстру фінансових установ або реєстру осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги;

8) устанавлювати для небанківських фінансових груп підвищені економічні нормативи, ліміти та обмеження щодо здійснення окремих видів операцій;

9) виносити рішення про заборону недержавним пенсійним фондам – суб'єктам другого рівня системи пенсійного забезпечення – укладати нові пенсійні контракти з учасниками накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в разі порушення вимог, установлених для таких недержавних пенсійних фондів законодавством і ліцензійними умовами.

У разі систематичних порушень фінансовою установою нормативних вимог, невиконання прострочених зобов'язань, виникнення нестабільності в роботі установи, яка може становити небезпеку конфлікту інтересів або банкрутства,

уповноважений орган може призначити тимчасову адміністрацію фінансової установи.

Тимчасова адміністрація — процедура, що застосовує уповноважений орган при здійсненні нагляду за діяльністю фінансової установи за обставин, передбачених законодавством України.

Тимчасовий адміністратор — фізична або юридична особа, яку призначає уповноважений орган для здійснення тимчасової адміністрації.

Тимчасовим адміністратором може бути:

- юридична особа, яка здійснює професійну діяльність щодо тимчасової адміністрації фінансових установ, надання аудиторських, юридичних або консультаційних послуг з питань функціонування ринків фінансових послуг і має не менше трьох працівників із сертифікатом уповноваженого органу на право здійснення тимчасової адміністрації фінансової установи;

- незалежний експерт (за договором);

- службовець уповноваженого органу.

До участі в тимчасовій адміністрації допускаються лише особи, які мають сертифікат на право здійснення тимчасової адміністрації фінансової установи, високі професійні та моральні якості, бездоганну ділову репутацію, економічну чи юридичну освіту і досвід, необхідний для виконання функцій тимчасового адміністратора, їх основне завдання полягає у відновленні стабільної та ефективної роботи фінансової установи.

2.3 Організаційна структура Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (НКРФП)

Національною комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (НКРФП) містить наступні структурні підрозділи:

- департамент організаційного та кадрового забезпечення;

- адміністративно-господарський департамент;

- департамент юридичного забезпечення та ведення реєстру фінансових установ;

- департамент методології, стандартів регулювання та нагляду за фінансовими установами;
- департамент страхового регулювання та нагляду накопичувального пенсійного забезпечення;
- департамент регулювання та нагляду за установами;
- департамент регулювання та нагляду за кредитними установами та бюро кредитних історій;
- департамент регулювання та нагляду за наданням фінансових послуг;
- департамент розвитку ринків фінансових послуг і фінансового моніторингу.

2.4 Розвиток саморегулювання на ринку фінансових послуг

Розвиток ринку фінансових послуг зумовлює потребу постійного оновлення механізмів регулювання та нагляду шляхом розвитку принципів саморегулювання та підвищення ефективності взаємодії саморегулювних організацій і державних органів регулювання.

За Законом України «Про фінансові послуги та державно регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 р. № 2664-III, фінансові установи мають право на добровільних засадах об'єднувати свою діяльність, якщо це не суперечить антимонопольному законодавству України. Таке об'єднання фінансових установ набуває статусу саморегулювної організації після внесення запису про неї до відповідного реєстру, який ведуть державні органи з питань регулювання діяльності фінансових установ і ринків фінансових послуг у межах їх компетенції.

Саморегулювна організація – неприбуткове об'єднання фінансових установ, яке створене з метою захисту інтересів своїх членів та інших учасників ринків фінансових послуг і якому делегуються відповідними державними органами, що здійснюють регулювання ринків фінансових послуг, повноваження щодо розроблення і впровадження правил поведінки на ринках фінансових послуг і/або сертифікації фахівців ринку фінансових послуг.

До саморегулівних організацій, які об'єднують професійних учасників фінансового ринку та ринку цінних паперів за видами діяльності, належать:

- реєстроутримувачі;
- торговці цінними паперами;
- зберігачі та депозитарії;
- компанії з управління активами.

Їх метою є створення ефективної системи регулювання діяльності професійних учасників фінансового ринку та контролю за їх функціонуванням.

Діяльність саморегулівних організацій регулюється Законом України “Про цінні папери та фондовий ринок” від 23 лютого 2006 р. № 3480-III, Положенням “Про саморегулівну організацію ринку цінних паперів” від 23 грудня 1996 р. № 329, а також нормативними документами, розробленими Держфінпослуг.

У світовій практиці саморегулівні організації стали невід'ємною складовою регуляторної системи ринку фінансових послуг. Загальні цілі саморегулювання не відрізняються від мети державного регулювання фінансових ринків і полягають у збереженні їх цілісності, прозорості та ефективності, а також у забезпеченні фінансової стабільності, зменшенні системних ризиків і захисті інтересів інвесторів.

На практиці є різні організаційно-правові форми саморегулювання, що визначають і заохочують дотримання стандартів найкращої практики діяльності та взаємовідносин на фінансових ринках:

- галузеві організації;
- фондові біржі;
- приватні асоціації.

Зазвичай їх діяльність спрямована на здійснення нагляду за дотриманням учасниками ринку кваліфікаційних стандартів, за бізнес-поведінкою посередників, включаючи їх відносини з клієнтами.

До основних повноважень саморегулівних організацій належать:

- розроблення та внесення змін до нормативних документів;
- впровадження та забезпечення дотримання правил поведінки;

- врегулювання спорів, переважно через арбітраж тощо.

Ці повноваження, як правило, надаються саморегульвним організаціями шляхом делегування відповідних функцій офіційним державним регулятором недержавній організації. Саморегульвні організації відіграють важливу роль у розробленні кодексу професійної поведінки, типових договорів, певних правил і стандартів діяльності на ринку фінансових послуг.

Перевагами використання саморегульвних організацій полягають є те, що вони добре обізнані зі специфікою розвитку відповідного сегмента фінансового ринку та характером його фінансових послуг і тому спроможні належним чином впроваджувати ефективні регуляторні програми.

Саморегульвна організація має періодично звітувати перед державним регулятором про виконання своїх обов'язків і отримувати схвалення регулятора щодо власних правил. Разом із тим недоцільною слід визнати практику, коли регулятор дає вказівки саморегульвними організаціям або дублює їх функції.

Регулятор не повинен долучатися до оперативних і повсякденних питань адміністрування ринків. Чітке визначення відповідних функцій саморегульвних організацій і державного регулятора має встановлюватися в законодавчих актах і нормативних документах або забезпечуватися шляхом підписання меморандумів про взаєморозуміння чи співробітництво.

ТЕМА 3

Лізинг як окремий вид фінансових послуг

- 3.1 Економічна сутність лізингу як фінансової послуги.
- 3.2 Предмет, суб'єкт лізингу. Договір лізингу.
- 3.3 Класифікація лізингу.
- 3.4 Функції лізингу.

3.1 Економічна сутність лізингу як фінансової послуги

У більшості випадків під лізингом розуміють довгострокову оренду або договір оренди основних засобів, придбаних орендодавцем для орендаря з метою їх

виробничого використання при збереженні права власності на них за орендодавцем на весь строк договору. Тобто лізинг є особливою формою довгострокової оренди, коли одержувачі використовують основні фонди, а лізингові компанії залишаються їх власником, у цьому й полягає базовий принцип лізингу.

Разом з тим є певні відмінності між поняттями лізингу та оренди:

- у більшості лізингових операцій (це стосується насамперед фінансового лізингу), на відміну від оренди, передбачається участь третьої сторони — продавця (постачальника) майна, оскільки при укладанні лізингового договору лізингодавець, як правило, ще не є власником майна, на нього тільки покладається обов'язок придбати його у власність;

- предметом лізингового договору є неспоживна річ, що належить до основних фондів, у той час як на практиці має місце оренда землі чи житлових приміщень;

- лізинговий платіж, на відміну від орендного, має особливу структуру (з огляду на склад витрат, що відшкодовуються лізингоодержувачем).

За законодавством України, лізинг — це господарська діяльність, спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів, яка полягає в наданні за договором лізингу однією стороною (лізингодавцем) у виключне користування другій стороні (лізингоодержувачу) на визначений строк майна, що належить лізингодавцю або набувається ним у власність (господарське відання) за дорученням чи погодженням лізингоодержувача у відповідного постачальника (продавця) майна, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів (Господарський Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV, ст. 292).

Основою будь-якої лізингової угоди є фінансова (кредитна) послуга: лізингодавець купує майно у власність для наступного надання його в користування лізингоодержувачу, який за рахунок періодичних лізингових внесків відшкодовує його вартість. Отже, лізинг має ознаки, властиві кредиту, — строковість, платність, матеріальні забезпечення.

Лізинг також постає як вид підприємницької діяльності, який сприяє розвитку економіки, перетворившись у самостійну сферу вкладання капіталу. Лізинг належить до підприємницької діяльності більш високого рівня порівняно з орендною, банківською чи комерційною, оскільки він вимагає та передбачає широкий діапазон знань фінансового бізнесу та поточної ситуації на ринках обладнання та нерухомості, а також варіаційних потреб клієнтів і особливостей оренди.

Однак застосування терміна «підприємницька діяльність» одразу ж обмежує коло можливих лізингодавців. Оскільки підприємницькою діяльністю мають право займатися підприємницькі структури та фізичні особи-підприємці, то автоматично виключаються різні державні бюджетні установи та організації, наприклад такі, як заклади соціально-культурного призначення (науки, освіти, культури тощо), тому вищезазначений підхід можна вважати необ'єктивним.

Слід зазначити, що лізингова діяльність охоплює не тільки великі компанії, а й сферу середнього і малого бізнесу. Частка лізингових операцій у загальному обсязі ВВП у різних країнах становить: у США — 13 %, Великобританії, Франції, Швеції, Іспанії — 5 %; Італії, Нідерландах — 2-3 %, в Україні 0,5 %. У Японії щорічний приріст обсягу лізингових операцій становить 25-30 %.

3.2 Предмет (об'єкт), суб'єкт лізингу. Договір лізингу

Предметом лізингу (предметом договору лізингу) може бути неспоживна річ, визначена індивідуальними ознаками та віднесена відповідно до законодавства до основних фондів. Це може бути будь-яке нерухоме та рухоме майно, у тому числі машини, устаткування, транспортні засоби, обчислювальна та інша техніка тощо, не заборонені до вільного обігу на ринку та щодо якого нема обмежень про передачу його в лізинг.

Предметом лізингу не можуть бути земельні ділянки та інші природні об'єкти, єдині майнові комплекси підприємств і їх відокремлені структурні підрозділи (філії, цехи, дільниці). Майно, що перебуває в державній або комунальній власності та щодо якого нема заборони передачі в користування або володіння, може бути передано в лізинг у порядку,

встановленому Законом України «Про фінансовий лізинг» від 16.12.1997 р. № 723/97-ВР.

Суб'єктами лізингу можуть бути:

- лізингодавець – юридична особа, яка передає право володіння та користування предметом лізингу лізингоодержувачу;

- лізингоодержувач – фізична або юридична особа, яка отримує право володіння та користування предметом лізингу від лізингодавця;

- продавець (постачальник) – фізична або юридична особа, у якої лізингодавець набуває річ, що в наступному буде передана як предмет лізингу лізингоодержувачу;

- інші юридичні або фізичні особи, які є сторонами багатостороннього договору лізингу.

Суб'єктами лізингу можуть бути лізингові компанії, банки, суб'єкти господарської діяльності (підприємства, організації та об'єднання всіх видів і форм власності, асоціації, союзи, концерни, консорціуми, торгові дома, посередницькі та консультаційні фірми, страхові компанії, кредитно-фінансові установи), засновницькими документами яких передбачено здійснення лізингової діяльності, об'єднання лізингових компаній та інших суб'єктів лізингової діяльності, національні та міжнародні комерційні та некомерційні об'єднання, що створюються з метою реалізації великих проектів і програм, отримання додаткових вигод і досягнення соціального ефекту.

Договір лізингу (лізинговий контракт) — укладена в письмовій формі угода між лізингодавцем і лізингоодержувачем, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків у зв'язку з предметом лізингу.

Згідно з Законом України «Про фінансовий лізинг» від 16.12.1997 р. № 723/97-ВР, договір лізингу має укладатися виключно в письмовій формі. Істотними умовами договору лізингу є:

- предмет лізингу;
- строк, на який лізингоодержувачу надається право користування предметом лізингу (строк лізингу);
- розмір лізингових платежів;
- інші умови, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнута згода.

Строк лізингу визначається сторонами договору лізингу відповідно до вимог цього Закону. Вищезазначеним Законом передбачено умови, при яких сторони лізингу (лізингодавець і лізингоодержувач) можуть відмовитися від договору лізингу:

1 Лізингоодержувач має право відмовитися від договору лізингу в односторонньому порядку, письмово повідомивши про це лізингодавця, у разі якщо прострочення передачі предмета лізингу становить більше 30 днів за умови, що договором лізингу не передбачено іншого строку. Лізингоодержувач має право вимагати відшкодування збитків, у тому числі повернення платежів, що були сплачені лізингодавцю до такої відмови.

2 Лізингодавець має право відмовитися від договору лізингу та вимагати повернення предмета лізингу від лізингоодержувача в безспірному порядку на підставі виконавчого припису нотаріуса, якщо лізингоодержувач не сплатив лізинговий платіж частково або в повному обсязі та прострочення сплати становить більше 30 днів.

Лізинг можна класифікувати за такими ознаками (рисунок 3.1).

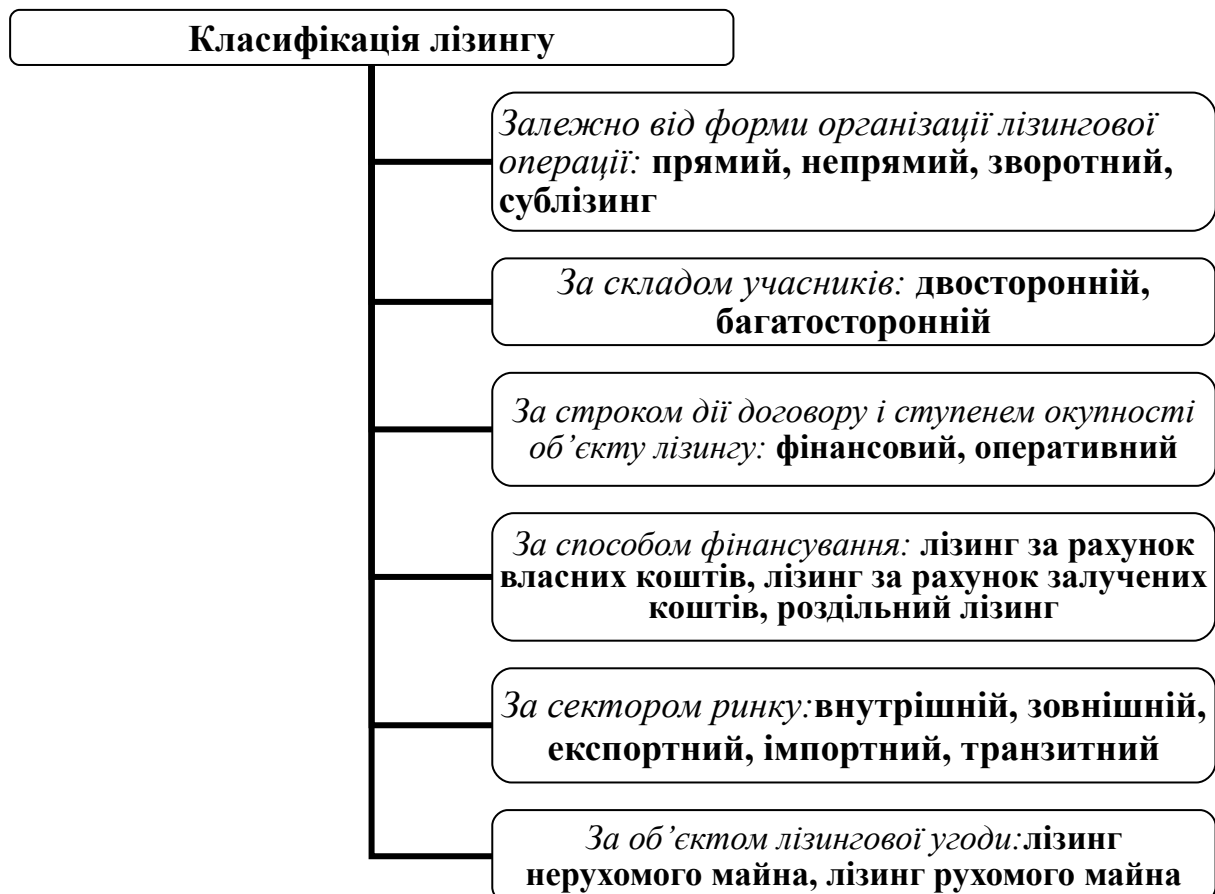


Рисунок 3.1 – Класифікація лізингу

1 Залежно від форми організації лізингової операції розрізняють:

а) прямий лізинг – це вид лізингової операції, при якому лізингодавець передає другій стороні (лізингоодержувачеві) у користування майно, що належить лізингодавцю на правах власності і було набуто ним без попередньої домовленості з лізингоодержувачем;

б) непрямий, або опосередкований, лізинг – вид операції, при якому лізингодавець купує майно у виробника (постачальника) для передачі його в лізинг за попереднім замовленням і відповідно до специфікацій і умов лізингоодержувача;

в) зворотний лізинг – полягає в тому, що виробник майна спочатку продає його лізингодавцю, а потім сам же і отримує цей об'єкт у лізинг. Отже, при такій операції один і той самий суб'єкт виступає і постачальником майна, і лізингоодержувачем цього самого майна;

г) сублізинг – це вид піднайму об'єкта лізингу, відповідно до якого лізингоодержувач передає майно, отримане від лізингодавця за договором лізингу, у користування третій особі за договором сублізингу.

2 За складом учасників слід розрізняти:

а) двосторонній лізинг, у якому беруть участь два суб'єкти: лізингодавець і лізингоодержувач;

б) багатосторонній, у якому беруть участь три чи більше учасників.

3 За строком дії договору і ступенем окупності об'єкта лізингу слід розрізняти:

а) фінансовий лізинг;

б) оперативний лізинг.

Основною відмінністю між фінансовим і оперативним лізингом є те, що при фінансовому лізингу об'єкт лізингу по закінченню дії договору переходить у власність лізингоодержувача, а при оперативному залишається лізингодавцю. А отже, за строк дії договору фінансового лізингу

вартість об'єкта лізингу виплачується повністю, а при оперативному лише частково.

Також для фінансового лізингу характерним є строк дії договору, наближений до строку амортизації об'єкта лізингу. При оперативному ж лізингу цей строк є значно коротшим від строку амортизації.

4 За способом фінансування розрізняють:

а) лізинг за рахунок власних коштів, який передбачає використання власного капіталу лізингодавця для фінансування лізингових програм;

б) лізинг за рахунок залучених коштів, при якому лізингодавці для фінансування великих і дорогих лізингових проектів залучають кошти в інших суб'єктів (банків, фінансових компаній). Кредитів може бути як один, так і декілька;

в) роздільний лізинг – це такий вид фінансування лізингової операції, який полягає в тому, що лізингодавець при купівлі об'єкта лізингу сплачує не всю суму за рахунок своїх коштів, а лише частину. Інша частина вартості сплачується за рахунок залучених коштів на умовах участі на паях. На таких же умовах може взяти участь і виробник (постачальник) об'єкта. Таким чином, борг виплачується в міру отримання лізингових платежів протягом усього строку лізингу.

5 За сектором ринку:

а) внутрішній лізинг, при якому лізингодавець, лізингоодержувач та інші суб'єкти, що беруть участь у лізинговій операції, перебувають в одній країні;

б) зовнішній (міжнародний) лізинг має місце, якщо хоча б один із суб'єктів є нерезидентом. У свою чергу цей вид доцільно поділити на такі підвиди:

- експортний лізинг, за якого лізингодавець у межах своєї країни купує об'єкт лізингу, а передає в лізинг його лізингоодержувачу, що знаходиться за кордоном;

- імпорتنний лізинг, за якого лізингодавець купує об'єкт в іноземного виробника (постачальника), після чого надає його вітчизняному лізингоодержувачу;

- транзитний лізинг, за якого лізингодавець із однієї країни купує майно в іноземного виробника (постачальника), після чого

передає його в лізинг іноземному лізингоодержувачу з третьої країни.

б) За об'єктом лізингової угоди:

а) лізинг нерухомого майна, де об'єктом лізингу виступає нерухоме майно, яке купується або будується лізингодавцем, після чого передається в лізинг лізингоодержувачу. Також до цього виду лізингу відносять і лізинг земельних ділянок. Але згідно з чинним законодавством України земля не може бути об'єктом лізингу;

б) лізинг рухомого майна, де об'єктом лізингу виступає рухоме майно (обладнання, транспортні засоби, комп'ютери тощо).

3.4 Функції лізингу

Лізинг виконує такі основні функції:

1 Фінансова функція лізингу – виражається в тому, що лізинг є формою вкладення коштів в основні фонди, і в нинішніх умовах лізинг стає доповненням до традиційних джерел коштів (бюджетні, власні кошти підприємств, довгостроковий банківський кредит та ін.) для задоволення інвестиційних потреб підприємств. У сучасних умовах господарювання фінансовій функції належить у лізингу провідна роль. Підприємство-лізингоодержувач, звертаючись до лізингу за фінансовими мотивами, одержує можливість користуватися необхідним йому майном без єдиномоментної мобілізації для цього власних коштів чи кредиту банку. Тому лізинг може бути доброю альтернативою звичайній купівлі-продажу або залученню для цього позичених коштів.

2 Виробнича функція лізингу полягає в оперативному та гнучкому вирішенню лізингоодержувачем своїх виробничих завдань шляхом тимчасового використання, а не придбання машин та обладнання у власність. Це є найбільш ефективним при використанні дорогоцінної, з найбільшим ризиком морального старіння техніки. Лізинг є одним з найбільш прогресивних методів матеріально-технічного обладнання виробництва, що відкриває доступ виробникам до найбільш передової техніки та

вирішує проблему використання такої техніки разом зі швидким її моральним старінням.

3. Збутова функція полягає у стимулюванні просування продукції; освоєнні нових сегментів ринку.

ТЕМА 4

Основи прийняття рішень щодо придбання цінних паперів на ринку фінансових послуг

4.1 Базова модель оцінювання фінансових активів.

4.2 Оцінювання боргових цінних паперів.

4.3 Оцінювання боргових пайових паперів.

4.1 Базова модель оцінювання фінансових активів

Будь-який фінансовий актив має три характеристики: ринкову вартість, внутрішню вартість і дохідність (надалі під фінансовими активами розуміються в основному такі фінансові інструменти, як акції і облігації).

Ринкова вартість P_m – це вартість, за якою можна придбати цінний папір на ринку. Вона об'єктивна та формується залежно від попиту та пропозиції на даний вид цінного папера на ринку. Внутрішня вартість V_t – це суб'єктивна корисність цінного папера для даного інвестора. Під суб'єктивністю в даному випадку розуміється та обставина, що кожен інвестор має свій погляд на внутрішню вартість активу, покладаючись в її оцінюванні на результати власного, тобто суб'єктивного аналізу. Прийняття інвестиційного рішення залежить від співвідношення ринкової вартості та внутрішньої. Можливі три ситуації:

$$P_m > V_t,$$

$$P_m < V_t,$$

$$P_m = V_t.$$

Перше співвідношення показує, що з позиції конкретного інвестора даний актив зараз продається за завищеною ціною, тому інвестору нема сенсу купувати його на ринку. Друге співвідношення свідчить, що ринкова ціна активу занижена, тобто можна інвестувати кошти на покупку цього активу. У третьому випадку поточна ціна повністю відображує внутрішню вартість активу, тому спекулятивні операції з його

купівлі/продажу навряд доцільні. Таким чином, якщо в кожен момент часу ринкова ціна конкретного активу існує в однині, то внутрішня його вартість – множинна; у принципі кожен фінансовий актив має стільки оцінок значень цього показника, скільки існує на ринку інвесторів, зацікавлених у даному активі. Як же розраховується внутрішня вартість фінансового активу, що має в деякий момент часу поточну ціну P_m ? За найпоширенішою фундаменталістською теорією, будь-який цінний папір має внутрішню властиву йому цінність, яка може бути кількісно оцінена як дисконтована вартість майбутніх надходжень, що генеруються цим папером. Все залежить від того, наскільки точно вдається передбачити ці надходження, а це можна зробити, аналізуючи загальну ситуацію на ринку, інвестиційну і дивідендну політику компанії, інвестиційні можливості і т. п.

Таким чином, внутрішня вартість V_i будь-якого цінного папера в загальному вигляді може бути розрахована за формулою, яка носить назву базова модель оцінювання внутрішньої вартості фінансового активу:

$$V_i = \sum_{i=1}^{\infty} \frac{CF_i}{(1+r)^i}, \quad (4.1)$$

де CF_i – очікуваний грошовий потік в i -му періоді (звичайно рік) у вартісному вираженні;

r – ставка дисконтування, виражена десятковим дробом.

У даному випадку ставка дисконтування приймається на рівні можливої дохідності альтернативного варіанта інвестування для даного інвестора.

Отже, підставляючи в цю формулу значення передбачуваних надходжень, ставки дисконтування і тривалості періоду прогнозування, можна розрахувати поточну внутрішню вартість будь-якого фінансового активу. Саме ця формула найчастіше використовується потенційними інвесторами при обґрунтуванні рішення щодо придбання того чи іншого цінного папера для розв'язання різних типових задач. Зокрема перша задача припускає власне розрахунок поточної внутрішньої вартості. Інвестор, наприклад, планує придбати безкупонну

облігацію, маючи одночасно альтернативний варіант можливого розміщення капіталу. Задаючи прийнятну норму прибутку (наприклад, з альтернативного варіанта), він може розрахувати поточну ціну облігації, що влаштовує його, яка і буде внутрішньою вартістю облігації з позиції даного інвестора, і порівняти її з ринковою. Друга типова задача полягає в розрахунку норми прибутку і порівнянні її з прийнятним для інвестора варіантом.

Ще одним критерієм щодо прийняття рішення про доцільність придбання акцій або облігацій є показники дохідності. Це відносний показник, який розраховується відношенням доходу D , що генерується даним фінансовим активом, до величини інвестиції CI в цей актив, тобто в загальному вигляді він може бути поданий так:

$$k = \frac{D}{CI}. \quad (4.2)$$

Залежно від виду фінансового активу в якості доходу найчастіше виступають дивіденд (для акцій), відсоток (для облігацій), а також приріст ринкової вартості цінного папера. Дохід, який розраховується у відсотках до первинної вартості активу, називається дохідністю даного активу або нормою прибутку. Таким чином, розрізняють *поточну дохідність* (для акцій), вона називається також *дивідендною, а також капіталізовану дохідність*.

Крім того, розрізняють фактичну й очікувану дохідність. Перша розраховується для аналізу динаміки. Набагато більший інтерес представляє очікувана прибутковість, яка розраховується на основі прогнозних даних і використовується для прийняття рішення про доцільність придбання тих або інших фінансових активів.

Далі розглянемо формули для оцінювання різних видів фінансових активів, які враховують специфіку даного фінансового інструменту, але в основі яких лежить базова формула оцінювання внутрішньої вартості фінансового активу.

4.2 Оцінювання боргових цінних паперів

1 Оцінювання облігацій з нульовим купоном.

У даному випадку емісійний курс облігації встановлюється нижче від номінального; різниця між ними і є прибутком інвестора, який він отримує в момент погашення облігації; відсоток за облігацією не виплачується. Це найпростіший випадок, оскільки грошові надходження по роках за винятком останнього року дорівнюють нулю. Таким чином, формула оцінювання внутрішньої вартості цього цінного папера набуває вигляду

$$V_t = CF / (1+r)^n, \quad (4.3)$$

де V_t – вартість облігації з позиції інвестора (теоретична вартість);

CF – сума, що виплачується при погашенні облігації;

n – число років, через яке відбудеться погашення облігації.

2 Оцінювання безстрокових облігацій.

Безстрокова облігація передбачає невизначено довгу виплату доходу CF у встановленому розмірі або за плаваючою відсотковою ставкою. У першому випадку формула (4.1) трансформується у формулу суми членів нескінченно спадної геометричної прогресії:

$$V_t = CF / r. \quad (4.4)$$

3 Оцінювання безвідкличних облігацій з постійним прибутком.

Грошовий потік у цьому випадку складається з однакових по роках надходжень у вигляді відсотків у вартісному вираженні C і номінальної вартості облігації M , яка буде виплачена у

момент погашення. Таким чином, формула (4.1) трансформується в таку:

$$V_t = C \cdot \sum_{i=1}^n \frac{1}{(1+r)^i} + \frac{M}{(1+r)^n}. \quad (4.5)$$

В економічно розвинених країнах поширеними є облігаційні позики з піврічною виплатою відсотків. Такі позики привабливіші, оскільки інвестор у цьому випадку більшою мірою захищений від інфляції і, крім того, має можливість отримання додаткового прибутку від реінвестування одержуваних відсотків.

Перетворивши формулу (4.5), можна дати формулу для розрахунку внутрішньої вартості облігації з виплатою відсотка кожні півроку:

$$V_t = \sum_{k=1}^{2n} \frac{C/2}{(1+r/2)^k} + \frac{M}{(1+r/2)^{2n}}. \quad (4.6)$$

Якщо відсотки за облігацією передбачається виплачувати раз в квартал або щомісячно, то формула (6) відповідним чином трансформується.

4 Оцінювання відкличних облігацій з постійним прибутком.

Відклична облігація відрізняється від безвідкличної наявністю двох додаткових характеристик: викупної ціни і строку захисту від дострокового погашення. Оцінювання подібних облігацій здійснюється також з використанням формул (4.5) і (4.6), у яких номінальна вартість M замінена викупною ціною P_c . Слід зазначити, що в період, коли облігація захищена від дострокового погашення, оцінювання її поточної внутрішньої вартості може змінюватися не тільки залежно від прийнятної норми прибутку, що закладається в розрахунок, але і від того, з якою вірогідністю оцінює аналітик можливість дострокового погашення.

4.3 Оцінювання боргових пайових паперів

1 Оцінювання акцій з рівномірно зростаючими дивідендами.

Передбачається, що базова величина дивіденду (тобто останнього дивіденду, що був виплачений) дорівнює C ; щорічно вона збільшується з темпом приросту g . Наприклад, після закінчення першого року періоду прогнозування має бути виплачений дивіденд у розмірі $C(1+g)$ і т. д.

Тобто базова модель оцінювання внутрішньої вартості фінансового активу в цьому випадку має вигляд

$$V_t = \sum_k \frac{C \cdot (1+g)^k}{(1+r)^k} = C \cdot \sum_k q^k, \quad (4.7)$$

де $q = \frac{1+g}{1+r}$.

Шляхом математичних перетворень формули (4.7) отримуємо таку формулу оцінювання акцій з рівномірно зростаючими дивідендами:

$$V_t = \frac{C \cdot (1+g)}{r-g}. \quad (4.8)$$

Дана формула має сенс при $r > g$ і називається моделлю Гордона. Зазначимо, що показники r і g у формулах беруться у вигляді десяткових дробів.

2 Оцінювання акцій з темпом приросту дивіденду, що змінюється.

З формули (4.8) видно, що поточна ціна звичайної акції дуже чутлива до параметра g – навіть незначна його зміна може істотно вплинути на ціну. Тому в розрахунках іноді намагаються розбити інтервал прогнозування на підінтервали, кожний з яких характеризується власним темпом приросту g . Так, якщо виділити два підінтервали з темпами приросту g і p відповідно, то формула набуває вигляду

$$V_t = C_0 \cdot \sum_{i=1}^k \frac{(1+g)^i}{(1+r)^i} + C_k \cdot \sum_{i=k+1}^{\infty} \frac{(1+p)^i}{(1+r)^i}, \quad (4.9)$$

де C_0 – дивіденд, виплачений у базисний момент часу;

C_k – прогноз дивіденду в k -му періоді;
 g – прогноз темпу приросту дивіденду в перших k підперіодах;
 P – прогноз темпу приросту дивідендів у наступні періоди.

Після відповідних перетворень вищенаведена формула можна трансформувати в таку:

$$V_t = \sum_{j=1}^k \frac{C_j}{(1+r)^j} + \frac{C_{k+1}}{r-g} \cdot \left(\frac{1}{1+r} \right)^k. \quad (4.10)$$

3 Оцінювання привілейованих акцій.

Особливістю привілейованих акції є те, що дивіденди за ними виплачуються, як правило, у постійному розмірі. Тому оцінювання цього виду внутрішньої вартості акції проводиться так, як і безстрокових облігацій з виплатою постійного відсотка, тобто за формулою (4.10).

ТЕМА 5

Фінансові послуги інститутів спільного інвестування

5.1 Сутність інститутів спільного інвестування (ІСІ) і їх види.

5.2 Інвестиційні фонди на ринку послуг зі спільного інвестування.

5.2.1 Корпоративні інвестиційні фонди.

5.2.2 Пайові інвестиційні фонди.

5.3 Управління активами інститутів спільного інвестування.

5.1 Сутність інститутів спільного інвестування (ІСІ) і їх види

Головною метою створення та діяльності інститутів спільного інвестування (ІСІ) є регулювання відносин, що виникають у сфері спільного інвестування, і забезпечення гарантій прав власності на цінні папери і захист прав учасників фондового ринку. Інститути спільного інвестування об'єднують індивідуальних інвесторів і таким чином дають змогу їм

одержати переваги від інвестування внаслідок концентрації фінансових ресурсів. Така діяльність суттєво впливає на розвиток фондового ринку, забезпечуючи його динамічний розвиток і високий рівень ліквідності.

Інститути спільного інвестування (ІСІ) — інвестиційні фонди, які здійснюють діяльність зі спільного інвестування на основі об'єднання (залучення) грошових коштів інвесторів і вкладення їх у цінні папери, корпоративні права та нерухомість з метою отримання прибутку.

Державний контроль у сфері спільного інвестування здійснює Державна комісія з цінних паперів і фондового ринку відповідно до Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» та інші державні органи в межах їх повноважень з метою дотримання законодавства та захисту прав інвесторів.

Переваги інвестування коштів в інститути спільного інвестування полягають:

- у можливості обрання фонду інвестором залежно від обраної інвестиційної стратегії;

- забезпеченні диверсифікації ризику завдяки вимогам щодо структури вкладень у різні види активів;

- залежності дохідності інвестицій від зростання вартості чистих активів фонду;

- можливості вкладання коштів у компанії різних галузей і сфер діяльності;

- здійсненні кваліфікованого управління інвестиційними фондами професійними менеджерами;

- нижчому рівні оподаткування;

- контролі за діяльністю інститутів спільного інвестування з боку держави.

Характерними рисами функціонування інститутів спільного інвестування, які відрізняють їх від інших фінансових інститутів, є:

- професійне управління коштами інвесторів;

- здійснення діяльності на різних сегментах фінансових і грошових ринків;

- використання переваг концентрації індивідуальних капіталів;

- широка диверсифікація вкладень за окремими фінансовими інструментами;
- максимальна ліквідність вкладених коштів;
- відносно низький рівень ризику;
- висока прибутковість порівняно з окремими традиційними видами інвестування.

За окремими ознаками інститути спільного інвестування поділяють на такі типи (рисунок 5.1):

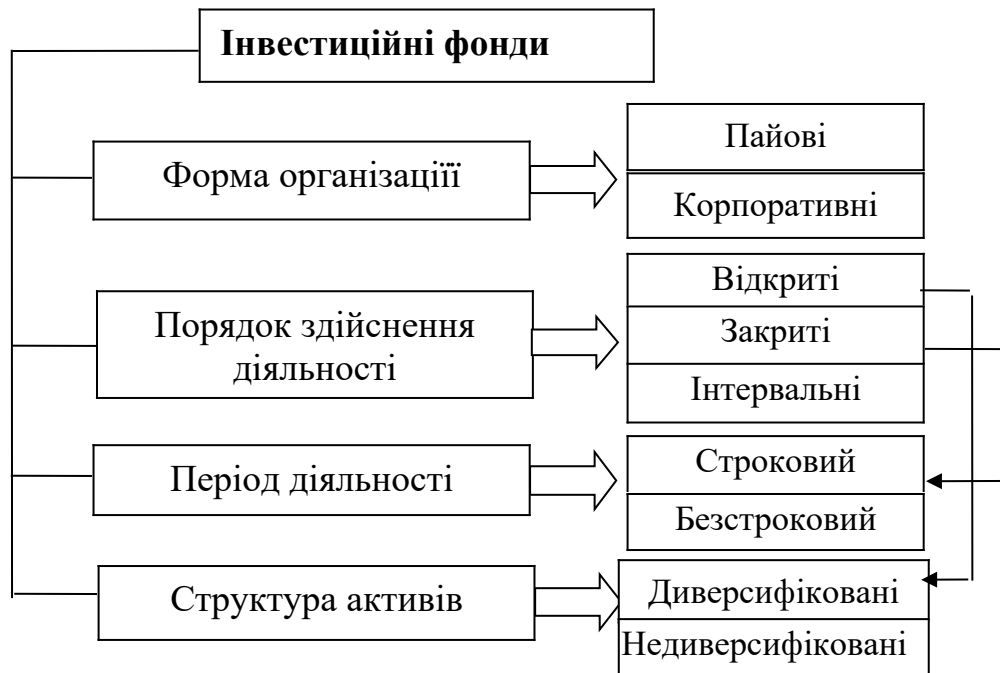


Рисунок 5.1 – Класифікація інвестиційних фондів за основними ознаками

1 Залежно від форми організації розрізняють пайові та корпоративні інвестиційні фонди.

2 Залежно від порядку здійснення діяльності інвестиційні фонди поділяють:

- на відкриті, якщо фонд або його компанія з управління активами беруть на себе зобов'язання в будь-який час здійснювати викуп на вимогу інвестора цінних паперів, емітованих цим фондом або його компанією з управління активами;

- інтервальні, якщо фонд або його компанія з управління активами беруть на себе зобов'язання здійснювати викуп на

вимогу інвестора цінних паперів, емітованих цим інститутом спільного інвестування або його компанією з управління активами протягом обумовленого в проспекті емісії строку, але не рідше одного разу на рік;

— закриті, якщо фонд або його компанія з управління активами не беруть на себе зобов'язання щодо викупу цінних паперів, емітованих цим інститутом спільного інвестування до моменту припинення його діяльності.

3 За періодом діяльності:

— строковий — створюється на певний строк, зазначений у проспекті емісії цінних паперів цього фонду, після закінчення якого зазначений фонд припиняє свою діяльність. Фонди закритого типу можуть бути лише строковими;

— безстроковий — створюється на невизначений час.

4 Залежно від структури активів:

— диверсифіковані — інвестиційні фонди, структура активів яких відповідає спеціальним вимогам законодавства, що спрямовані на зменшення ризику вкладників;

— недиверсифіковані — інвестиційні фонди, структура активів яких не підпадає під певні законодавчі обмеження, що дає можливість здійснювати гнучкіше управління активами.

До диверсифікованих належать фонди, структура активів яких відповідає таким вимогам:

— кількість цінних паперів одного емітента в активах не перевищує 10 % загального обсягу цінних паперів відповідного випуску;

— сумарна вартість цінних паперів, що становлять активи фонду в кількості понад 5 % загального обсягу емісії, на момент їх придбання не перевищує 40 % вартості чистих активів;

— не менше 80 % загальної вартості активів становлять грошові кошти, ощадні сертифікати, облігації підприємств та облігації місцевих позик, державні цінні папери, а також цінні папери, допущені до торгів на фондовій біржі.

5.2 Інвестиційні фонди на ринку послуг зі спільного інвестування

5.2.1 Корпоративні інвестиційні фонди

Корпоративний інвестиційний фонд — це інститут спільного інвестування, створений у формі відкритого акціонерного товариства.

Корпоративний інвестиційний фонд формується відповідно до законодавства з питань діяльності акціонерних товариств.

Корпоративний інвестиційний фонд не може бути заснований юридичними особами, в статутному капіталі яких частка держави або органів місцевого самоврядування перевищує 25 %. Корпоративні інвестиційні фонди, що функціонують в Україні, створені переважно у вигляді закритих недиверсифікованих фондів.

Свою діяльність корпоративний інвестиційний фонд провадить згідно зі статутом і регламентом.

Статут корпоративного інвестиційного фонду має також містити відомості:

— про тип корпоративного інвестиційного фонду (відкритий, інтервальний чи закритий);

— вид корпоративного інвестиційного фонду (диверсифікований, недиверсифікований);

— спільне інвестування як виключну діяльність корпоративного інвестиційного фонду;

— обмеження щодо діяльності відповідно до законодавства;

— акції корпоративного інвестиційного фонду, які мають бути тільки простими іменними;

— розмір початкового статутного капіталу (фонду) і кількість акцій, що становлять початковий статутний капітал (фонд) корпоративного інвестиційного фонду.

Реєстрація інвестиційного фонду та видача свідоцтва про внесення його до реєстру ІСІ здійснюється ДКЦПФР на підставі зареєстрованого в установленому порядку регламенту.

Регламент ІСІ — документ, який визначає особливості діяльності ІСІ та затверджується засновниками корпоративного інвестиційного фонду.

Регламент корпоративного інвестиційного фонду повинен містити відомості:

— про умови, за яких може бути проведена заміна компанії з управління активами або зберігача;

- порядок визначення вартості чистих активів і ціни розміщення (викупу) акцій;
- розмір винагороди компанії з управління активами та покриття витрат, пов'язаних із діяльністю фонду, що відшкодовуються за рахунок його активів;
- порядок розподілу прибутку корпоративного інвестиційного фонду;
- порядок і строки викупу корпоративним інвестиційним фондом своїх акцій на вимогу інвесторів;
- напрями інвестицій (інвестиційна декларація);
- мінімальну вартість договорів (угод) щодо активів ІСІ, укладених компанією з управління активами, які підлягають затвердженню наглядовою радою фонду.

Початковий статутний капітал корпоративного інвестиційного фонду формується за рахунок:

- грошових коштів;
- державних цінних паперів;
- цінних паперів інших емітентів, допущених до торгів на фондовій біржі, об'єктів нерухомості, необхідних для забезпечення статутної діяльності.

Розмір початкового статутного капіталу корпоративного інвестиційного фонду не може бути меншим, ніж розмір, встановлений законодавством для відкритих акціонерних товариств. Збільшення статутного капіталу здійснюється винятково за рахунок грошових коштів акціонерів, внесених шляхом придбання акцій.

Вищим органом корпоративного інвестиційного фонду є загальні збори акціонерів, до компетенції яких належить обрання членів наглядової ради, затвердження змін до регламенту, укладених договорів з компанією з управління активами (КУА) і зберігачем.

Наглядова рада корпоративного інвестиційного фонду забезпечує контроль за належним виконанням умов договорів з КУА, зберігачем, реєстратором, аудитором і незалежним оцінювачем майна. До компетенції наглядової ради також належить скликання загальних зборів акціонерів, прийняття змін до проспекту емісії, підготовка пропозицій для закритих фондів про розмір і порядок виплати дивідендів.

Схему управління корпоративним інвестиційним фондом подано на рисунку 5.2.

Управління активами корпоративного інвестиційного фонду на підставі договору здійснює компанія з управління активами (КУА).

Корпоративний інвестиційний фонд не має права:

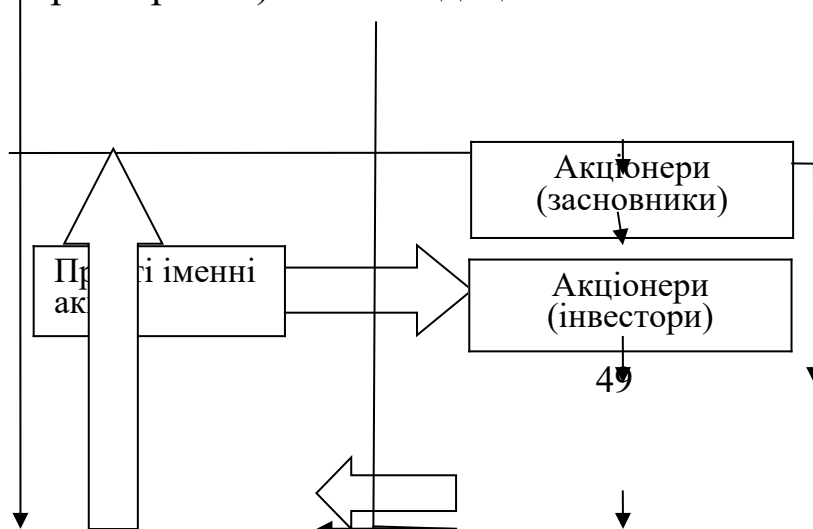
- емітувати та розміщувати цінні папери, крім акцій;
- залучати позики або кредит у розмірі, що перевищує 10 % його активів;
- надавати активи під заставу в інтересах третіх осіб;
- розміщувати акції за ціною, нижчою від номінальної вартості;
- розміщувати акції за ціною, нижчою від вартості чистих активів корпоративного інвестиційного фонду в розрахунку на одну акцію;
- розміщувати акції понад проголошену кількість;
- створювати будь-які спеціальні або резервні фонди.

Свою діяльність корпоративний інвестиційний фонд розпочинає тоді, коли не менше 60 % середньорічної вартості активів, що належать йому на праві власності, вкладено в цінні папери, корпоративні права та нерухомість.

Після реєстрації корпоративного інвестиційного фонду в реєстрі ІСІ починається розміщення його акцій за грошові кошти. Акції можуть бути тільки простими іменними. Строк розміщення акцій корпоративного інвестиційного фонду:

- відкритого або інтервального — не обмежується;
- закритого — зазначається у проспекті емісії акцій такого фонду.

Припинення діяльності корпоративного інвестиційного фонду. Корпоративний інвестиційний фонд припиняє свою діяльність шляхом реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації.



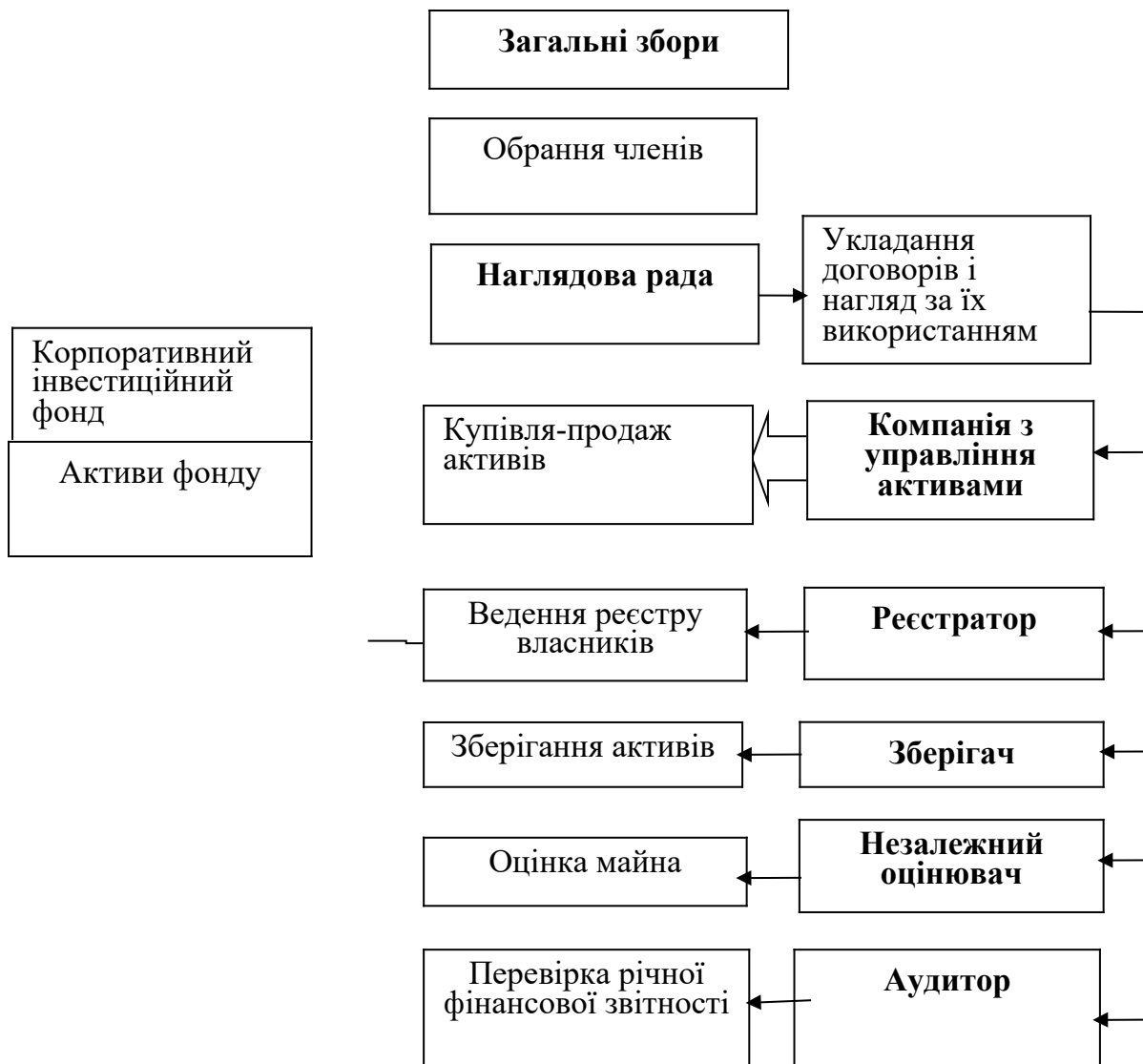


Рисунок 5.2 – Управління корпоративним інвестиційним фондом

Корпоративний інвестиційний фонд ліквідується, якщо:

- вартість його активів стала меншою, ніж початковий розмір статутного капіталу;
- закінчився строк діяльності фонду (для закритих корпоративних інвестиційних фондів);
- проспект емісії акцій фонду не зареєстровано протягом року з дати включення до реєстру ІСІ;
- в інших випадках, передбачених законодавством.

5.2.2 Пайові інвестиційні фонди

Пайовий інвестиційний фонд (ПІФ) формується з активів, що належать інвесторам на праві спільної часткової власності,

перебувають в управлінні КУА та обліковуються нею окремо від результатів власної господарської діяльності. Пайовий інвестиційний фонд не є юридичною особою. На відміну від корпоративного інвестиційного фонду, інвестори пайового фонду не набувають прав, установлених законодавством для акціонерів. Замість поняття «акціонер» використовується термін «учасник». Схема управління пайового інвестиційного фонду подана на рисунку 5.3.

Слід звернути увагу на те, що емітентом інвестиційних сертифікатів пайового інвестиційного фонду є компанія з управління активами. Інвестиційні сертифікати можуть мати відкрите або закрите розміщення. Учасником пайового інвестиційного фонду може бути юридична або фізична особа, яка за грошові кошти придбала інвестиційний сертифікат фонду.

Інвестиційний сертифікат — цінний папір, який випускає компанія з управління активами пайового інвестиційного фонду, він засвідчує право власності інвестора на частку в пайовому інвестиційному фонді.

Фактично пайовий інвестиційний фонд є інвестиційним портфелем, сформованим компанією з управління активами від свого імені за рахунок коштів учасників, тобто КУА здійснює довірче управління коштами, сплаченими за інвестиційні сертифікати.

Регламент пайового інвестиційного фонду має містити відомості:

- про порядок утворення, склад, компетенцію та порядок здійснення діяльності наглядової ради;
- порядок визначення вартості чистих активів та ціни розміщення (викупу) інвестиційних сертифікатів;
- порядок визначення розміру винагороди компанії з управління активами;
- порядок розподілу прибутку пайового інвестиційного фонду;
- порядок і строки викупу інвестиційних сертифікатів компанією з управління активами пайового інвестиційного фонду на вимогу інвесторів;
- напрями інвестицій (інвестиційну декларацію).



Рисунок 5.3 – Схема управління пайовим інвестиційним фондом

Припинення діяльності пайового інвестиційного фонду. Є певні особливості щодо форм припинення діяльності пайового інвестиційного фонду:

— злиття і приєднання, що можливо в разі, коли пайові інвестиційні фонди перебувають в управлінні однієї компанії з управління активами;

— поділ і перетворення пайових інвестиційних фондів забороняється;

— виділення з пайового інвестиційного фонду іншого ІСІ забороняється.

Після закінчення строку, на який був створений закритий пайовий інвестиційний фонд, компанія з управління активами протягом одного місяця з дня завершення строку діяльності фонду має прийняти рішення про його ліквідацію. В окремих випадках, передбачених законодавством, ПФ може бути ліквідований за рішенням НКЦПФР.

У разі ліквідації пайового інвестиційного фонду компанія з управління активами складає ліквідаційний баланс. У процесі ліквідації пайового інвестиційного фонду його активи реалізуються за грошові кошти і розподіляються у такій послідовності:

1) здійснюються виплати учасникам, які подали заявки на викуп інвестиційних сертифікатів до моменту прийняття рішення про ліквідацію ПФ (окрім закритих пайових інвестиційних фондів);

2) вносяться обов'язкові платежі до Державного бюджету України;

3) здійснюються виплати кредиторам компанії з управління активами з погашення заборгованості, яка виникла у зв'язку з діяльністю ПФ, що ліквідується;

4) здійснюються виплати іншим учасникам ПФ.

5.3 Управління активами інститутів спільного інвестування

Склад і структура активів ІСІ визначаються регламентом ІСІ та проспектом емісії інвестиційних сертифікатів пайового інвестиційного фонду й акцій корпоративного інвестиційного фонду відповідно до вимог Положення про склад і структуру активів інституту спільного інвестування.

Активи інституту спільного інвестування — сукупність майна, корпоративних прав і вимог, сформована за рахунок коштів спільного інвестування.

До складу активів ІСІ входять грошові кошти, цінні папери, корпоративні права, нерухомість, грошові вимоги за реалізовані активи ІСІ та видані позики, інші активи згідно з вимогами законодавства України, які формуються за рахунок відповідних джерел (рисунок 5.4).

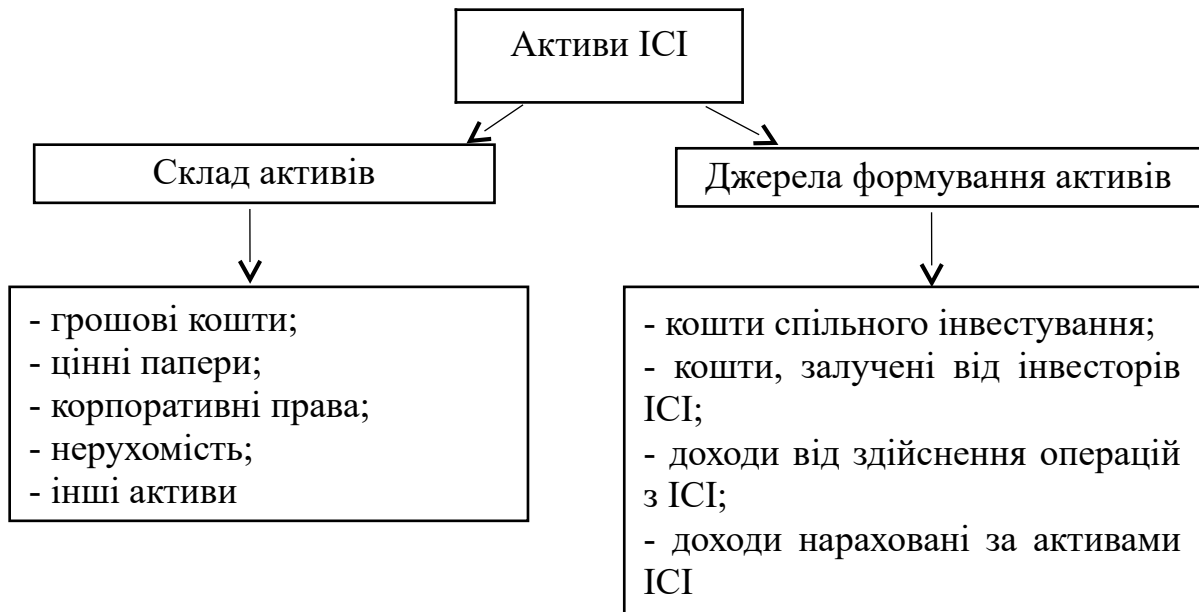


Рисунок 5.4 – Склад і джерела формування активів ІСІ

Активами ІСІ не можуть бути:

— цінні папери, випущені компанією з управління активами зберігачем, реєстратором та аудитором цього ІСІ і їх пов'язаними особами;

— цінні папери іноземних держав та іноземних юридичних осіб, допущені до торгів менше, ніж на двох провідних іноземних біржах чи у торговельно-інформаційних системах, перелік яких визначається НКЦПФР;

— цінні папери інших ІСІ;

— векселі та ощадні (депозитні) сертифікати на суму понад 10 % вартості активів ІСІ;

— похідні цінні папери (крім венчурного фонду);

— цінні папери іноземних емітентів, якщо вартість таких цінних паперів становить понад 20 % загальної вартості активів ІСІ.

Для формування власних активів ІСІ можуть придбавати іноземну валюту і банківські метали через банківські установи, які мають відповідну ліцензію.

Активи ІСІ оцінюються за їх ринковою вартістю. Залежно від виду активів застосовуються ті чи інші підходи до оцінювання їх ринкової вартості згідно з Положенням про

порядок визначення вартості чистих активів інститутів спільного інвестування (пайових і корпоративних інвестиційних фондів).

Управління активами інституту спільного інвестування здійснює компанія з управління активами на основі інвестиційної декларації.

Інвестиційна декларація — документ, що є частиною регламенту інституту спільного інвестування та додатком до договору з компанією з управління активами, у якому визначаються основні напрями та обмеження інвестиційної діяльності інституту спільного інвестування.

Компанія з управління активами ІСІ (крім венчурного фонду) розраховує вартість чистих активів інвестиційного фонду станом:

- на останній день місяця;
- день складання інформації щодо діяльності ІСІ (квартальна, річна);
- кожний день, що передує дню приймання заявок на розміщення та/або викуп цінних паперів ІСІ;
- день прийняття рішення про припинення ІСІ або заміну компанії з управління активами;
- день, що передує дню початку розрахунку з учасниками пайового інвестиційного фонду та акціонерами корпоративного інвестиційного фонду.

Довідка про вартість чистих активів ІСІ є документом звітності корпоративного інвестиційного фонду та компанії з управління активами пайового інвестиційного фонду і складає компанія з управління активами за формою, встановленою НКЦПФР, на відповідну звітну дату, засвідчується зберігачем.

ТЕМА 6

Фінансові послуги кредитних спілок

6.1 Сутність і основні принципи діяльності кредитних спілок.

6.2 Послуги кредитних спілок.

6.3 Сучасний стан кредитних спілок України.

6.1 Сутність і основні принципи діяльності кредитних спілок

Кредитні спілки як форма самоорганізації населення виникли як реакція на потреби в наданні швидких, недорогих і разом з тим конкурентоспроможних фінансових послуг. Забезпечення конкурентоспроможності фінансових послуг, що пропонуються кредитними спілками, можливе за однієї обставини — надійності та стійкості фінансового посередника.

Згідно з Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 р. кредитна спілка визнається «фінансовою установою, яка надає одну чи декілька фінансових послуг». Крім того, вона віднесена до окремої категорії фінансових установ – кредитних установ, які мають право за рахунок залучених коштів надавати фінансові кредити на власний ризик.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про кредитні спілки» «кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки».

Хоча за чинним законодавством кредитні спілки належать до громадських організацій, за своєю природою - це особлива форма фінансового кооперативу, оскільки принципи їх діяльності відповідають загальним кооперативним принципам:

- 1) відкрите членство;
- 2) демократичний контроль;
- 3) відсутність дискримінації;
- 4) надання послуг;
- 5) розподіл доходів між членами;
- 6) фінансова стабільність;
- 7) освіта та виховання.

Кредитні спілки надають послуги лише своїм членам.

Будь-який член, незалежно від моменту його вступу в спілку, має ті самі управлінські і майнові права, що і кожний з 50 засновників. Кредитна спілка є відкритою організацією, у якій гарантується вільний вступ і вихід із членів спілки.

Кожний член спілки, незалежно від розміру його вкладів, має право 1 голосу в питаннях управління кредитною спілкою.

Кредитна спілка не займається жодним іншим видом діяльності крім надання кредитних і ощадних послуг своїм членам.

Членство у кредитній спілці настає з дня сплати особою вступного та обов'язкового пайового внесків у порядку, передбаченому статутом кредитної спілки. У першу чергу сплачується вступний внесок. У разі припинення членства фізичної особи у кредитній спілці вступний внесок їй не повертається. Повернення обов'язкового пайового та інших внесків, крім вступного внеску, провадиться в порядку, передбаченому статутом кредитної спілки.

Установчим документом кредитної спілки є статут. Законом України «Про кредитні спілки» визначені вимоги до статуту кредитної спілки. До таких вимог, зокрема, належить умова про ознаку членства у кредитній спілці, права та обов'язки членів кредитної спілки, умови і порядок вступу до кредитної спілки, порядок припинення членства, порядок сплати вступних та інших внесків, джерела надходження і порядок використання коштів та іншого майна кредитної спілки, у тому числі порядок і умови надання кредитів членам кредитної спілки, порядок формування та використання фондів, утворюваних спілкою, тощо.

При вступі до кредитної спілки всі її члени сплачують вступний та обов'язковий пайові внески. Тому членство у кредитній спілці настає з дня сплати вступного та обов'язкового пайового внесків у порядку, визначеному статутом кредитної спілки. Насамперед сплачується вступний внесок. Якщо вступний та обов'язковий пайовий внески сплачено в різні дні, першим днем членства вважається день сплати обов'язкового пайового внеску в повному обсязі.

У разі припинення членства в кредитній спілці вступний внесок не повертається. Повернення обов'язкового пайового внеску провадиться відповідно до статуту спілки, але не пізніше, ніж через місяць з дня прийняття відповідного рішення загальними зборами чи спостережною радою спілки.

Члени кредитної спілки несуть відповідальність за зобов'язаннями кредитної спілки лише в межах їх пайових внесків.

Внески депозитного типу за строком дії угод поділяють на строкові та безстрокові (без визначення в угоді строку залучення коштів).

Строкові внески депозитного типу можуть бути залучені за такими режимами:

— внески з нарахуванням і сплатою відсотків і суми внеску в кінці терміну дії угоди;

— внески з періодичним нарахуванням відсотків та сплатою відсотків і суми внеску в кінці строку дії угоди;

— внески з періодичним нарахуванням і сплатою відсотків і суми внеску в кінці строку дії угоди;

— внески з періодичним нарахуванням і сплатою відсотків і частини суми внеску.

Безстрокові внески депозитного типу залучають за такими режимами:

1) щодо суми внеску:

— поточні внески з правом зняття або довнесення будь-якої суми в будь-який час;

— внески з правом періодичного зняття будь-якої суми;

— фіксовані внески з правом зняття повної суми в будь-який час на вимогу члена спілки;

2) щодо нарахування відсотків:

— періодично;

— на момент здійснення операції (сплата відсотків, зняття частини суми тощо);

3) щодо сплати відсотків:

— періодично;

— на запит.

Політику щодо залучення внесків членів кредитної спілки визначає правління спілки і закріплює її у відповідному Положенні, у якому обов'язково зазначають:

— види внесків членів кредитної спілки;

— максимально допустиму частку внесків, що належать одному членові, у пасивах спілки (у відсотковому відношенні до загальних пасивів спілки);

— режим залучення внесків депозитного типу відповідно до строків дії угод, варіантів нарахування і сплати відсотків і суми внеску, можливості поточного зняття чи вкладення частини суми внеску;

— частку окремих видів внесків депозитного типу в загальній сумі таких внесків;

— мінімальний і максимальний розмір вкладень за окремими видами внесків депозитного типу;

— мінімальний і максимальний строки дії угод за окремими видами внесків депозитного типу, які є страховими;

— можливість застосування в угодах штрафних санкцій щодо вкладника в тому разі, якщо з його ініціативи достроково припиняється дія угод про внесення строкового членського внеску депозитного типу;

— можливість застосування в угодах щодо внесків депозитного типу змінних (прирівняними до еквівалента) відсотків;

— періодичність і схему розподілу доходів на внески пайового типу;

— порядок і строки повернення окремих видів зворотних внесків на вимогу членів кредитної спілки тощо.

Отже, створення повноцінної системи кредитних спілок в Україні сприятиме поліпшенню соціального захисту населення, дасть додаткові можливості для розвитку малого приватного бізнесу, позитивно впливатиме на подолання економічної кризи, що врешті-решт сприятиме поліпшенню добробуту населення.

6.2 Послуги кредитних спілок

Кредитні спілки є неприбутковими організаціями, що підтверджується і світовим досвідом. Адже законодавство більшості країн закріплює за ними статус неприбуткових кредитно-фінансових кооперативів, що цілком відповідає сутності цих установ, які виступають формою взаємодопомоги і самозахисту своїх членів шляхом надання великої кількості видів послуг.

Відповідно до законодавства кредитна спілка, має право здійснювати такі види фінансових послуг:

- 1) приймання вступних та обов'язкових пайових внесків від членів спілки;
- 2) надання кредитів своїм членам на умовах їх платності, строковості та забезпеченості в готівковій і безготівковій формі;
- 3) залучення на договірних умовах внесків (вкладів) своїх членів на депозитні рахунки як у готівковій, так і безготівковій формі;
- 4) поручительство за виконання членом спілки зобов'язань перед третіми особами;
- 5) розміщення тимчасово вільних коштів на депозитних рахунках в установах банків;
- б) залучення на договірних умовах кредитів банків, кредитів об'єднаних кредитних спілок, коштів інших установ та організацій виключно для надання кредитів своїм членам;
- 7) надання кредитів іншим кредитним спілкам;
- 8) виступає членом платіжних систем;
- 9) оплачує за дорученням своїх членів вартість товарів, робіт і послуг у межах наданого їм кредиту;
- 10) благодійна діяльність за рахунок коштів спеціально створених для цього фондів.

Ліцензії для кредитної спілки необхідні на такі види фінансових послуг:

- а) діяльність з залучення внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки;
- б) діяльність кредитної спілки з надання фінансових кредитів за рахунок залучених коштів.

Таким чином, кредитні спілки є необхідними інститутами демократичних основ держави, оскільки мають соціальне спрямування, що сприяє підвищенню добробуту громадян шляхом реалізації головних принципів їхньої діяльності - самопомоги та самозабезпечення на основі взаємодопомоги.

6.3 Сучасний стан кредитних спілок України

Характерною ознакою нинішньої ситуації у кредитно-фінансовій системі є те, що позичальники мають великі обсяги заборгованості перед кредитними спілками. Останнім надзвичайно важко вирішити таку проблему традиційними методами, працюючи індивідуально з кожним конкретним

проблемним кредитом, оскільки кількість боржників вимірюється сотнями, а іноді й тисячами. Зважаючи на такі обставини, кредитні спілки активно користуються послугами колекторських компаній, бюро й агентств. Повернені боржниками кредити допоможуть кредитним спілкам відновити довіру своїх вкладників, адже ці грошові кошти дадуть змогу кредитним спілкам розрахуватися за своїми зобов'язаннями перед вкладниками та почати кредитувати населення.

Стрімко зростає кількість скарг членів кредитних спілок щодо невиконання спілками своїх зобов'язань перед членами. На сьогодні пріоритетом є захист інтересів споживачів фінансових послуг на ринку кредитної кооперації. Пріоритетність зазначеного напрямку означає вжиття невідкладних і реальних кроків щодо усунення порушень конституційних прав громадян на збереження, заощадження та повернення коштів, які були вкладені в кредитні спілки.

Отже, сучасний стан кредитної галузі свідчить про повільний вихід її з фінансової кризи, хоча досягти докризових показників найближчим часом не вдається, особливо в частині залучення нових членів. Для подальшого покращення діяльності кредитної кооперації в Україні необхідно зробити висновки про причини різкого погіршення діяльності кредитних спілок у часи кризи, вдосконалити законодавчу базу їх діяльності, беручи до уваги міжнародний досвід, і покращити захист інтересів їх вкладників.

За роки розвитку кредитних спілок в Україні не тільки був накопичений певний досвід, а й висвітилися проблеми, які негативно впливають на їх розвиток, стримують його та заважають розбудові в Україні міцної та повноцінної системи кредитних спілок. Ці проблеми умовно можна поділити на дві великі групи – глобальні та оперативні. Глобальні проблеми стосуються відродження кредитних спілок у цілому, оперативні – конкретних проблем діяльності кредитних спілок у різних областях і регіонах. Глобальними проблемами, які впливають на розвиток кредитно-кооперативного руху в Україні, є:

- 1) недостатнє розуміння державними органами та широкими верствами населення кооперативної природи

кредитних спілок як неприбуткових громадсько-фінансових організацій;

2) відсутність необхідної законодавчо-нормативної бази діяльності та проблема визначення статусу кредитної спілки;

3) відсутність системи державного нагляду та підтримки.

З огляду на вищесказане, можна сформулювати кілька перспективних напрямів використання наявного потенціалу кредитних спілок:

- здійснити запровадження на загальнодержавному й регіональному рівнях системи стабілізації та фінансового оздоровлення кредитних спілок;

- забезпечити ефективну систему нагляду й контролю за дотриманням і виконанням основних показників діяльності кредитними спілками;

- у разі невиконання встановлених нормативів і небажання усунути недоліки запроваджувати санкції та відкривати процедуру поглинання кредитних спілок більш потужними спілками, що приведе до природного укрупнення спілок і підвищення їх конкурентоспроможності в майбутньому;

- створити систему страхування вкладів від фінансових ризиків;

- створити єдину інституцію, яка б формувала єдину базу позичальників, що надасть можливість знизити частку прострочених і неповернених позик.

Таким чином, фінансово-кредитний потенціал ефективно функціонуючої кредитної спілки є досить значним, адже досягається за рахунок наявних переваг над іншими фінансовими установами, зокрема банками. Основні показники діяльності кредитних спілок України свідчать про поступове нарощення капіталу і відповідно обсягу наданих послуг.

Для забезпечення ефективного функціонування кредитні спілки повинні зорієнтувати свої цілі на зміцнення довіри в інвесторів і клієнтів, зберігати і примножувати залучені кошти, а також задовольняти інтереси позичальників. Отже, можна цілком справедливо стверджувати, що кредитні спілки мають всі шанси зайняти належне місце в розбудові нашої держави і стати важливим елементом фінансової системи країни. Проте слід зазначити, що досягнення успіху в діяльності кредитних спілок в

Україні значною мірою залежить від ефективності управління нею та репутації, яку вони собою являють.

ТЕМА 7

Факторинг як окремий вид фінансових послуг

7.1 Економічна сутність факторингу як фінансової послуги.

7.2 Предмет, суб'єкти факторингової угоди. Договір факторингу.

7.3 Класифікація факторингу.

7.4 Функції факторингу.

7.1 Економічна сутність факторингу як фінансової послуги

Факторинг – це процес перевідступлення факторингової компанії (банку) неоплачених боргових вимог (рахунків-фактур і векселів), що виникають між контрагентами у процесі реалізації товарів та послуг на умовах комерційного кредиту в поєднанні з елементами бухгалтерського, інформаційного, збутового, страхового, юридичного та іншого обслуговування постачальника.

Іншими словами можна сказати, що факторинг передбачає продаж права на вимогу торгових боргів за негайне отримання готівкових коштів від факторингової компанії, яка бере за це комісійні.

Суть факторингової операції полягає в тому, що яка-небудь кредитно-фінансова чи спеціалізована факторингова компанія викупує у продавців неоплачені рахунки в комплекті з документами, які підтверджують виконання ними зобов'язань з поставки товарів. Предметами викупу є відфактуровані (подані до оплати) рахунки.

У ст. 1077 Цивільного кодексу України зазначається, що факторинг — це фінансування під відступлення права грошової вимоги: одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату, а клієнт відступає або зобов'язується

відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника).

Метою такого перевідступлення клієнта факторові своєї вимоги до боржника є забезпечення виконання зобов'язання клієнта перед фактором. Крім того, зобов'язання фактора, за договором факторингу, може також передбачати надання клієнтові послуг, пов'язаних із грошовою вимогою, право якої він відступає.

З економічного погляду факторинг можна розглядати як операцію, що має кредитний характер, оскільки умова негайної сплати розрахункових документів постачальника означає, що фактор кредитує свого клієнта до моменту отримання платежу від боржника.

Факторинг характеризує фінансові відносини, що виникають між контрагентами в процесі реалізації товарів і послуг на умовах комерційного кредиту.

Доцільність використання факторингу зумовлена потребою:

- зменшення дебіторської заборгованості;
- прискорення обігу коштів у розрахунках;
- зниження рівня неплатежів;
- фінансування розвитку виробництва.

Головна мета факторингових операцій:

- забезпечення постачальника своєчасною оплатою відвантажених товарів;
- управління платіжною дисципліною позичальника;
- підвищення ефективності розрахунків між клієнтами.

Схема здійснення факторингу на прикладі ПАТ «Банк Форум» наведена на рисунку 5.1. Схема факторингу доволі проста. Клієнт підписує з ПАТ "Банк Форум" договір факторингу строком на 3 роки.



Рисунок 7.1 – Схема здійснення факторингу на прикладі ПАТ «Банк Форум»

Клієнт відвантажує продукцію покупцеві на умовах товарного кредиту. Одразу після отримання документів щодо поставки, яка була здійснена з відстроченням платежу, банк виплачує клієнтові фінансування до 90 % суми наданого товару чи послуги. Покупець погашає свій борг з поставки на спеціальний рахунок банку. Банк погашає фінансування, яке було виплачено клієнтові, а залишок платежу (від 10 %) перераховує на поточний рахунок клієнта.

Послідовність проведення факторингу:

- 1) укладення товарної угоди між покупцем і продавцем;
- 2) відвантаження товарів, надання послуг відповідно до укладеної угоди;
- 3) звернення постачальника товарів (послуг) до фінансової установи з заявою-проханням про укладення договору факторингу;
- 4) аналіз економічного та фінансового стану юридичної особи — постачальника, перевірка платоспроможності покупця, зазначеного в заявці постачальника, і прийняття рішення про можливість укладення договору;
- 5) укладення факторингової угоди між постачальником і фінансовою установою про передачу першим свого права

стягнення дебіторської заборгованості з покупця новому кредитору та визначення умов зазначеної юридичної дії;

б) втрата постачальником права вимоги на стягнення дебіторської заборгованості, тобто вибуття первинного кредитора з зобов'язання;

7) нотаріальне засвідчення постачальником копій документів (товарного договору, товаророзпорядчих документів, боргових розписок), що засвідчують про право вимоги, і передача їх оригіналів новому кредиторові;

8) сплата фінансовою установою поданих постачальником розрахункових документів в обсягах, визначених факторинговою угодою;

9) повідомлення боржника про поступку вимоги;

10) сплата боржником зобов'язань на користь нового кредитора.

7.2 Предмет, суб'єкти факторингової угоди. Договір факторингу

Договір факторингу – це документ встановленого зразка, за яким одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату (у будь-який передбачений договором спосіб), а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника).

Клієнт може відступити факторові свою грошову вимогу до боржника з метою забезпечення виконання зобов'язання клієнта перед фактором.

Договір про факторингове обслуговування укладається між постачальником і факторинговою фірмою на строк не менше одного року.

Розрізняють такі *види договорів*:

- двосторонні, укладені між банком і підприємством на певний строк чи на здійснення одноразової операції, за якими постачальник відступає факторові право на одержання платежів за встановленими платіжними вимогами-дорученнями на цих чи інших платників;

- двосторонні, укладені між банком і підприємством на гарантію оплати всіх претензій протягом строку дії договору. Факторингове фінансування надається тільки в разі браку власних коштів платника і права на одержання кредиту від банку;

- тристоронні, укладені між банком, постачальником і платником, якщо між ними є прямі тривалі зв'язки. За такими договорами фактор гарантує оплату рахунків постачальника, виставлених на даного платника.

Залежно від обсягу виконаних послуг з факторингу може бути укладено договір про повне обслуговування чи про попередню оплату платіжних документів.

Згідно з нормами ЦК України:

1 Предметом договору факторингу може бути право грошової вимоги, строк платежу за якою настав (наявна вимога), а також право вимоги, яке виникне в майбутньому (майбутня вимога).

2 Майбутня вимога вважається переданою факторові з дня виникнення права вимоги до боржника. Якщо передача права грошової вимоги обумовлена певною подією, вона вважається переданою з моменту настання цієї події.

У цих випадках додаткове оформлення відступлення права грошової вимоги не вимагається.

Суб'єктами факторингової операції є:

1) фактор — банк, факторингова фінансова установа або фізична особа — суб'єкт підприємницької діяльності, яка відповідно до законодавства має право здійснювати факторингові операції;

2) клієнт (постачальник) — фізична або юридична особа — суб'єкт підприємницької діяльності, яка отримує факторингові послуги;

3) позичальник (покупець, боржник) — підприємство, що купує товар або послугу на умовах комерційного кредиту.

Сторони у договорі факторингу (ЦК України, ст. 1079)

1 Сторонами у договорі факторингу є фактор і клієнт.

2 Клієнтом у договорі факторингу може бути фізична або юридична особа, яка є суб'єктом підприємницької діяльності.

3 Фактором може бути банк або інша фінансова установа, яка відповідно до законодавства має право здійснювати факторингові операції.

7.3 Класифікація факторингу

Класифікація факторингу може бути здійснена за такими ознаками:

- 1) за місцем проведення (резидентністю):
 - внутрішній, коли постачальник, клієнт і фактор є резидентами;
 - міжнародний, коли один із учасників операції нерезидент. Міжнародний факторинг у свою чергу поділяють на класичний (опосередкований) і прямий (експортний або імпорتنний);
- 2) за участю боржника в угоді:
 - відкритий, якщо боржника повідомлено про участь в угоді факторингової компанії, що здійснюється шляхом відповідного запису на рахунку-фактурі, який підтверджує, що правоспадкомцем боргу, що виникає, є факторингова компанія, з якою укладено договір, і що платіж має здійснюватися на її користь;
 - закритий (конфіденційний);
- 3) за періодичністю обслуговування:
 - регулярний;
 - одноразовий;
- 4) за способом кредитування постачальника:
 - у формі попередньої оплати;
 - з оплатою вимог на певну дату;
- 5) за способом обліку рахунків-фактур факторингових операцій:
 - з відкритим обліком рахунків-фактур, коли платники переказують факторові всі платежі, призначені постачальнику;
 - агентського типу, коли дисконтуються продажі окремим покупцям, а кредит забезпечується факторинговою компанією з відкриттям спеціальних рахунків для конкретних операцій;
- 6) за видом обслуговування операцій:
 - простий;

— вексельний, коли розрахунок з постачальником проводиться векселем, а факторингова компанія здійснює облік цих векселів;

7) за ступенем фінансування:

— без фінансування, коли клієнт після відвантаження продукції пред'являє рахунки своєму покупцеві через фактора, завдання якого — одержати платіж на користь клієнта у строки згідно з договором (як правило — 30—120 днів);

— з фінансуванням, коли факторингова компанія купує у клієнта рахунки-фактури на умовах негайної оплати 80—90 % вартості відвантаження, тобто дисконтує рахунки-фактури і таким чином авансує обіговий капітал свого клієнта;

8) за об'єктом вимоги:

— з платіжними вимогами за товари;

— з платіжними вимогами кредиторів до позичальників.

9) залежно від вимог постачальника до факторингової компанії:

— відкритий факторинг без права регресу (без права зворотної вимоги про стягнення суми наданого кредиту з постачальника в разі несплати рахунка покупцем);

— повне обслуговування з правом регресу (з правом зворотної вимоги про стягнення суми наданого кредиту з постачальника в разі несплати рахунка покупцем).

Угоди про повне обслуговування з відкритим факторингом без права регресу використовують переважно за постійних і тривалих контактів між постачальником і банком (факторинговою компанією).

Угода про повне обслуговування з правом регресу відрізняється від попередньої тим, що факторингова компанія (банк) не страхує кредитний ризик, на який наражається клієнт. Це означає, що фактор має право повернути постачальникові боргові вимоги на будь-яку суму, не оплачені клієнтами протягом певного строку (зазвичай протягом 90 днів від установленної дати платежу).

7.4 Функції факторингу

Основними функціями факторингу є:

1) фінансування поставок товарів (послуг) – підприємства уступають право на одержання грошових засобів згідно з платіжними документами на поставлену продукцію в обмін на негайне одержання основної суми дебіторської заборгованості (за вирахуванням комісійної винагороди факторинговій фірмі);

2) управління дебіторською заборгованістю – вся робота зі стягнення заборгованості переходить до компетенції фактора;

3) покриття фінансових ризиків – ризик неповернення кредиторської заборгованості переходить до фактора;

4) оцінювання платоспроможності покупця – перед укладенням факторингової угоди фактор перевіряє кредитоспроможність боржника. За відсутності прямих фінансових відносин між боржником і фактором оцінювання кредитоспроможності здійснюється з використанням непрямой інформації, а також інформації, наданої кредитними інститутами, які обслуговують боржника.

Розмір винагороди по факторингових операціях залежить від ризикованості операції, діючої відсоткової ставки і строків настання платежу.

ТЕМА 8

Ломбардні послуги

8.1 Сутність ломбардної діяльності на ринку фінансових послуг.

8.2 Кредитні послуги ломбарду.

8.3 Супутні послуги ломбарду.

8.4 Вимоги до обліку й облікової та реєструючої систем ломбарду.

8.1 Сутність ломбардної діяльності на ринку фінансових послуг

Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» відносить ломбарди до

фінансових установ, видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а саме надання коштів у позику на умовах фінансового кредиту. Фінансовий кредит у даному випадку має забезпечуватися заставою майна. По закінченню строку дії договору фінансового кредиту (позики) у разі невиконання позичальником зобов'язань ломбард згідно з Цивільним кодексом України та Законом України «Про заставу» має право звернути стягнення на предмет застав і за рахунок останнього задовольнити свої вимоги по кредиту. Для забезпечення зобов'язань щодо повернення кредиту і сплати відсотків за користування кредитом ломбарди беруть під заставу рухоме майно (найбільш поширеним видом є ювелірні та побутові вироби з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, брухт цих виробів).

Діяльність щодо надання ломбардами фінансових послуг (кредитів, позик) контролюється Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України (Держкомфінпослуг); діяльність, пов'язана з реалізацією, обігом предметів застави, належить до компетенції Міністерства фінансів України.

Відповідно до вимог Положення про надання фінансових послуг ломбардами, затвердженого розпорядженням Держкомфінпослуг від 26 квітня 2005 р. N 3981 (розділ 1 п. 1.2) «ломбард – це фінансова установа, виключним видом діяльності якої є надання на власний ризик фінансових кредитів фізичним особам за рахунок власних або залучених коштів, під заставу майна на визначений строк і під відсоток і надання супутніх послуг ломбарду».

Учасниками (засновниками) ломбарду можуть бути практично всі юридичні та фізичні особи, резиденти й нерезиденти, а також держава в особі органів, уповноважених Кабінетом Міністрів України. Виключення з цих осіб складають об'єднання громадян, релігійні та благодійні організації.

Держкомфінпослуг вносить інформацію про ломбард до Реєстру та видає йому Свідоцтво в разі дотримання ломбардом-заявником таких обов'язкових умов:

— наявність сформованого відповідно до вимог законодавства та установчих документів статутного капіталу;

— наявність власного капіталу в розмірі не менше 200 тис. грн;

— відповідність керівника та головного бухгалтера ломбарду Професійним вимогам до керівників і головних бухгалтерів фінансових установ, затвердженим розпорядженням Держкомфінпослуг від 13 липня 2004 р. № 1590;

— наявність приміщення (на правах власності або користування) площею не менше 5 м² і спеціального місця зберігання;

— наявність правил або положень, що регламентують діяльність ломбарду та відповідають вимогам законодавства;

— наявність облікової та реєструючої систем, що забезпечують належний облік фінансових послуг і пов'язаних з ними фінансово-господарських операцій;

— сформований резервний фонд (відповідно до ст. 14 Закону України «Про господарські товариства»);

— створений страховий резерв (згідно з Податковим кодексом України).

Типові правила щодо надання кожного виду ломбардної послуги ломбард розробляє самостійно та затверджує їх у встановленому порядку. До правил і положень ломбарду не можуть включатися вимоги, що суперечать чинному законодавству або порушують права та інтереси інших учасників ринку. Держкомфінпослуг може встановлювати додаткові вимоги до правил надання ломбардами послуг.

Правила ломбардної діяльності затверджує орган, який створив ломбард:

— для ломбарду, створеного у формі повного товариства, — збори учасників;

— для ломбарду, створеного у формі державного чи комунального підприємства, — орган, до сфери управління якого належить ломбард.

У розроблених правилах і положеннях ломбарди самостійно встановлюють відсоткові ставки, ціни, тарифи, комісійну винагороду за свої послуги, порядок їх нарахування та інші умови провадження ломбардної діяльності, визначені Держкомфінпослуг.

8.2 Кредитні послуги ломбарду

Ломбардне кредитування кардинально відрізняється від роздрібних позик інших учасників фінансового ринку. Порівняно з банками та кредитними спілками ломбарди дають у борг менші суми на менші строки під більш високі відсоткові ставки. Враховуючи той факт, що ломбардний кредит за своєю природою є короткостроковим, відсоткова ставка за користування кредитом коливається від 0,3 до 2 % у день. Кредитна політика проводиться з урахуванням кон'юнктури ринку, місцезнаходження відділення, виду застави і строку кредитування.

На відміну від банків і кредитних спілок, ломбарди не вимагають підтвердження позичальниками платоспроможності, не вивчають їх кредитні історії і не вимагають поручительства. Головне – наявність цінностей, які можуть виступати в якості ліквідної застави. Ломбарди мають право брати в якості забезпечення за кредитом будь-яке майно або майнові права. Позики видаються під заставу дорогоцінних металів, каміння та виробів з них, побутової техніки, автомобілів, нерухомості, антикваріату, творів мистецтва, наручних годинників і мобільних телефонів від елітних виробників. Сума кредиту залежно від виду активу та його ліквідності може становити до 90 % оцінної вартості.

У сучасних умовах відповідно до чинного законодавства України до фінансових послуг ломбардів належить надання фізичним особам фінансових кредитів за рахунок власних і залучених коштів, а також окремих супутніх послуг (рисунок 8.1).

Фінансовий кредит ломбарду — надання ломбардом фізичним особам у позику коштів, забезпечених заставою, на визначений строк та на умовах платності (під відсоток).

Ломбард надає фінансові кредити фізичним особам на підставі договорів фінансового кредиту і застави за рахунок власних або залучених від юридичних або фізичних осіб коштів. Діяльність з надання фінансових кредитів за рахунок залучених коштів підлягає ліцензуванню згідно з законодавством.

До залучених коштів належать кошти, отримані ломбардом на зворотній основі від фізичних осіб — учасників ломбарду, юридичних осіб, і кошти, одержані від кредитних установ за кредитними договорами.

Основним засобом забезпечення зобов'язань за наданими ломбардом фінансовими кредитами є застава майна та майнових прав.

Відповідно до характеру забезпечення зобов'язань фінансові кредити поділяють на позички (рисунок 8.1):

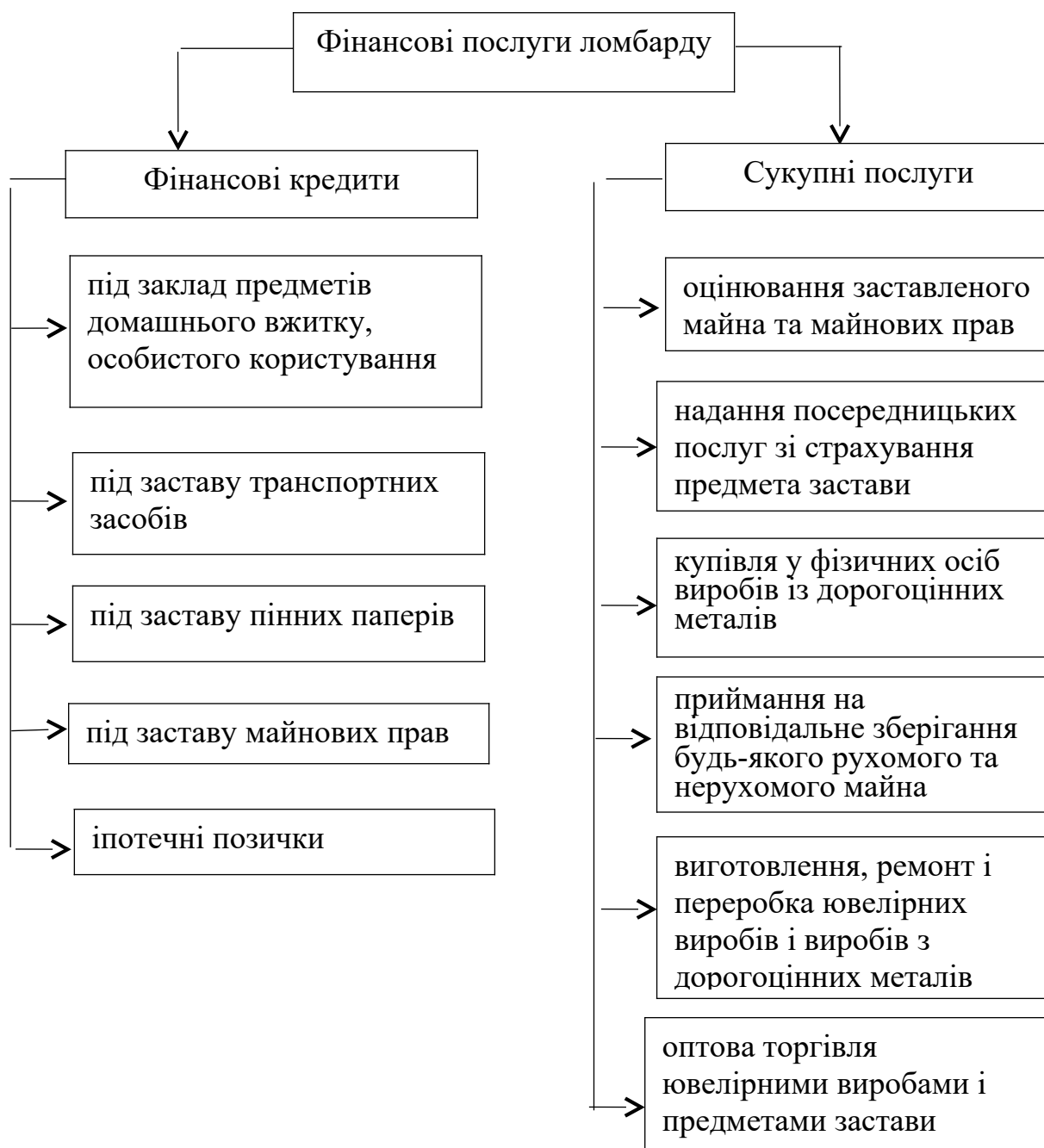


Рисунок 8.1 – Фінансові послуги ломбарду

- під заставу предметів домашнього вжитку, особистого користування та ювелірних виробів;
- заставу транспортних засобів;
- заставу цінних паперів;
- заставу майнових прав;
- іпотечні позички.

Відповідно до Закону України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" договір про надання фінансового кредиту ломбарду має містити:

- найменування, місцезнаходження та реквізити ломбарду;
- предмет договору;
- права та зобов'язання сторін;
- суму фінансового кредиту;
- дату надання фінансового кредиту;
- строк користування фінансовим кредитом;
- дату повернення фінансового кредиту;
- відповідальність сторін;
- підстави для пролонгації, припинення дії та розірвання договору;
- підписи сторін.

Крім того, у договорі має бути зазначено:

- відсоток за користування фінансовим кредитом;
- посилання на договір застави, який забезпечує зобов'язання за договором фінансового кредиту;
- посилання на договір страхування предмета застави в разі наявності;
- відмітка про ознайомлення позичальника з внутрішніми правилами чи положенням про надання фінансових послуг ломбардом.

Відповідно до чинного законодавства ломбарди надають фінансові кредити у гривнях у готівковій або безготівковій формах.

Розмір фінансового кредиту, що надає ломбард, не повинен перевищувати суму оцінки предмета застави.

Розмір фінансового кредиту, що видає ломбард, визначається відповідно до розроблених ломбардом і

затверджених у встановленому порядку положень. Відсотки за користування фінансовим кредитом визначаються за погодженням сторін.

Позичальник має право достроково погасити суму наданого кредиту. При цьому відсотки за користування фінансовим кредитом нараховуються відповідно до строку фактичного користування фінансовим кредитом.

Фактичним строком користування фінансовим кредитом є період з дати отримання коштів позичальником до дати повернення кредиту і сплати відсотків за ним або звернення ломбардом стягнення на предмет застави.

Страхування предмета застави здійснюється за взаємною згодою сторін. Відмова від страхування предмета застави позичальником не може бути підставою для відмови в наданні фінансового кредиту.

Змішаний договір — договір про надання фінансового кредиту і договір застави, що забезпечує зобов'язання за договором фінансового кредиту, оформлені як один документ.

Одним з основних напрямів діяльності ломбарду є видача кредитів під заставу виробів з дорогоцінних металів.

У процесі оформлення договору про надання фінансового кредиту під заставу предметів домашнього вжитку, особистого користування та ювелірних виробів їх вартість визначається за згодою сторін. Вартість виробів із дорогоцінних металів і каміння розраховується на підставі діючих цін, затверджених Міністерством фінансів України відповідно до проби та цінності ювелірних виробів і монет із дорогоцінних металів.

За чинним законодавством, ломбардам заборонено приймати в заставу предмети виробничо-технічного призначення з золота, платини, срібла (лабораторний посуд, дрiт, пластини). Вироби з дорогоцінних металів і каміння приймаються під заставу лише від осіб, яким виповнилося 18 років.

Надання кредиту здійснюється таким чином:

1 Касир-експерт оцінює золото (платину) і допомагає клієнту оформити договір:

- перевіряє предмет застави на справжність;
- зіставляє пробу золота з пробою на клеймі;

- визначає пробу дорогоцінного металу, якщо пробірне клеймо відсутнє;

- зважує золото (золоті вироби) на вагах високої точності.

2 Касир-експерт встановлює суму кредиту.

3 Якщо клієнта влаштовує сума кредиту, оформляється договір на кредит, причому клієнт сам визначає строк, на який надається кредит (від 1 до 31 календарних днів).

4 Після укладення договору касир-експерт надає клієнту суму кредиту, а предмет застави зберігається у сховищі на зазначений у договорі строк.

Документи, необхідні при заставі ювелірного виробу (з метою ідентифікації клієнта):

- ідентифікаційний код;

- паспорт громадянина України або паспорт громадянина іншої країни (або водійське посвідчення, військовий квиток).

Документи, необхідні для викупу ювелірного виробу:

- договір надання фінансового кредиту;

- договір застави майна в ломбард;

- документ, який посвідчує особу.

Розглянемо порядок кредитування під заставу офісної та побутової техніки.

Оцінна вартість предмета застави залежить від моделі; виробника; зовнішнього вигляду; комплектності; наявності гарантійного талона; наявності упаковки.

Надання кредиту під заставу офісної та побутової техніки здійснюється таким чином:

- спочатку касир-експерт у присутності клієнта перевіряє предмет застави на предмет робочого стану, зовнішнього вигляду та комплектації;

- після оцінки предмета застави встановлюється сума кредиту;

- якщо сума можливого кредиту влаштовує клієнта укладають договір;

- після укладення договору клієнт може отримати кредит, а предмет застави відправляється у сховище на строк, зазначений у договорі.

Для отримання кредиту в ломбарді під заставу офісної та побутової техніки при собі необхідно мати предмет застави;

паспорт громадянина України або паспорт громадянина іншої країни; ідентифікаційний код.

Договори ломбардного кредиту та застави майна в ломбард оформляються виключно з особами при досягненні 18-ти років.

Мінімальна відсоткова ставка – від 0,2 % в день!

Між клієнтом і ломбардом укладається договір, що закріплює права і обов'язки обох сторін.

Документи, необхідні для отримання кредиту під заставу автомобілів: паспорт громадянина України; ідентифікаційний код; свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу; генеральна довіреність (за умови користування ТЗ довіреною особою). Якщо клієнт є в законному шлюбі, він повинен письмово надати згоду чоловіка чи дружини на заставу. Автомобіль страхується на повну вартість.

8.3 Супутні послуги ломбарду

Супутні послуги ломбарду — це послуги, які є передумовою надання фінансового кредиту або впливають з його надання. До таких послуг належать (рисунок 8.1):

- оцінювання заставленого майна та майнових прав;
- надання посередницьких послуг зі страхування предмета застави на підставі агентської угоди зі страховою компанією;
- купівля у фізичних осіб виробів із дорогоцінних металів і каміння;
- приймання на відповідальне зберігання будь-якого рухомого та нерухомого майна;
- виготовлення, ремонт і переробка ювелірних виробів і виробів з дорогоцінних металів;
- оптова торгівля ювелірними виробами та предметами застави.

Відповідно до чинного законодавства страхування предмета застави здійснюється за взаємною згодою сторін. Відмова від страхування предмета застави позичальником не може бути підставою для відмови в наданні фінансового кредиту.

Страхування предмета застави — укладення договору між ломбардом і страховою компанією або між позичальником і страховою компанією про страхування предмета застави,

наданого як забезпечення фінансового кредиту ломбарду, за рахунок і в інтересах заставодавця на строк дії договору фінансового кредиту.

Однією з супутніх послуг ломбарду є діяльність зі зберігання рухомих речей фізичних осіб, у тому числі предмета застави, яким забезпечено зобов'язання за договором фінансового кредиту.

Для зберігання заставленого майна в ломбарді повинно бути спеціальне місце — окреме приміщення, окрема територія або інше місце з обмеженим доступом, що відповідає вимогам, встановленим законодавством. Це місце має розташовуватися за місцезнаходженням ломбарду, його відокремленого підрозділу або за іншою адресою та повинно бути обладнане необхідними засобами, що дають змогу забезпечити збереження предмета застави та його утримання в належному стані.

За зберігання майна ломбард стягує з заставодавця плату у вигляді річних відсотків, розрахованих з огляду на суму оцінки прийнятої на зберігання речі. Витрати ломбарду на зберігання речі також включаються до плати за її зберігання.

У разі, якщо власник майна не звернувся за його поверненням у зазначений строк, воно зберігається в ломбарді протягом двох місяців, після чого виставляється на продаж.

Способи продажу заставленого майна:

1) шляхом укладення договору купівлі-продажу з будь-якою іншою особою — покупцем. Здійснюється за ціною, не нижчою від ціни, визначеної під час прийняття речі на зберігання;

2) шляхом передачі її для реалізації спеціалізованим організаціям на аукціоні (публічних торгах). При цьому початковою ціною речі є сума її оцінки, визначена під час приймання речі на зберігання.

У разі реалізації незатребуваного в зазначений строк майна за рахунок коштів, виручених від його продажу, відшкодовуються витрати ломбарду на зберігання, страхування і продаж майна, а залишок суми повертається власнику майна або зараховується на його ім'я на депозит у нотаріальній конторі. Незатребуваний протягом трьох років з дня продажу залишок суми зараховується в дохід державного бюджету.

8.4 Вимоги до обліку й облікової та реєструючої систем ломбарду

За загальними вимогами до фінансових установ, ломбарди зобов'язані:

— вести бухгалтерський облік, складати, подавати й оприлюднювати фінансову звітність;

— вести облік своїх операцій, складати і подавати Держкомфінпослуг фінансову звітність та інші звітні дані відповідно до визначеного переліку;

— подавати податковим органам та іншим державним органам декларації, бухгалтерську звітність, інші документи і відомості, пов'язані з обчисленням і сплатою податків і зборів.

З метою забезпечення чіткого обліку операцій і клієнтів ломбарду створюються облікова та реєструюча системи ломбарду.

Облікова система ломбарду — автоматизований реєстр даних про споживачів послуг ломбарду.

Реєструюча система ломбарду — автоматизований реєстр даних про операції споживачів послуг ломбарду.

Дані облікової системи ломбарду повинні містити інформацію про фізичну особу — споживача послуг: прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи; дані паспорта або іншого документа, що посвідчує особу; місце проживання; ідентифікаційний код.

Дані реєструючої системи ломбарду мають містити інформацію:

— про дату і номер договору;

— строк дії договору;

— короткий опис предмета застави;

— дату надання, вид і суму послуги;

— дату звернення стягнення на предмет застави;

— суму до повернення заставодавцю;

— заборгованість за договором.

Програмне забезпечення облікової та реєструючої систем ломбарду має здійснювати обробку даних та узагальнювати щоквартальну статистичну інформацію щодо:

- загальної кількості та суми наданих кредитів щодо предметів застави, що їх забезпечують;
- загальної кількості та суми погашених кредитів стосовно способів погашення (грошовими коштами, за рахунок предмета застави);
- загальної суми отриманих відсотків за користування кредитом стосовно способів погашення;
- загальної суми сплачених неустойок стосовно способів погашення;
- доходу, отриманого за надання послуг з оцінки заставленого майна, його зберігання та реалізації;
- доходу за агентськими договорами зі страховими компаніями.

ТЕМА 9

Фінансові послуги з довірчого управління

- 9.1 Сутність фінансових послуг з довірчого управління.
- 9.2 Вітчизняна практика надання довірчих фінансових послуг.
- 9.3 Регулювання відносин довірчого управління.

9.1 Сутність фінансових послуг з довірчого управління

Сутність довірчих фінансових послуг полягає в наданні довірцями трастовим установам свого майна без передачі права власності на нього для подальшого інвестування цих коштів від імені власників і за їх дорученням на різних фінансових ринках з метою отримання прибутку або одержання інших доходів чи переваг.

У зарубіжній практиці довірчі (трастові) операції розглядають як операції банків і небанківських фінансових установ з управління майном і виконання інших послуг за дорученням і на користь клієнтів на правах його довіреної особи.

У зарубіжній практиці розрізняють такі види трастів:

— забезпечувальний, що використовується при опосередкуванні реалізації кредитором заставленого майна або позбавленні боржника права його викупу за рішенням суду;

— охоронний, який застосовується в разі тривалого збереження майна з метою одержання довірителем доходу від його управління;

— дискреційний — якщо довірена особа самостійно визначає час і розмір виплат довірителю доходу, отриманого від управління переданим майном;

— благодійний, який характеризується необмеженим строком передачі майна в довірче управління та невизначеним колом вигодонабувачів і може мати різне призначення (допомога інвалідам, сиротинцям, підтримка соціальних програм тощо);

— голосуючий, що використовується для концентрації пакетів акцій або інших майнових прав з метою забезпечення контрольного пакета і права вирішального голосу в управлінні компанією.

У вітчизняній літературі траст характеризується як особлива форма розпорядження власністю, що визначає права на майно, яке передається в трастове управління, на розподіл прибутку, отриманого в результаті цього управління, і є відносинами між засновником трасту, довірчим власником (розпорядником) і бенефіціаром.

Відносини, що виникають у сфері довірчого управління фінансовими активами та майном, набутим у результаті провадження діяльності з довірчого управління активами, регулюються Цивільним кодексом України, Законами України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. № 2121-III, «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» від 15 березня 2001 р. № 2299-III, «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні фонди)» від 19 червня 2003 р. № 978-IV та іншими актами законодавства.

Фінансові послуги з довірчого управління майном і фінансовими активами (довірчі фінансові послуги) ґрунтуються на системі цивільно-правових відносин, що виникають між довірителем і довіреною особою щодо здійснення довірчих

операцій (представницької діяльності) з об'єктом довірчого управління від імені, за рахунок та в інтересах довірителя.

Суб'єктами довірчого управління є довірителі, довірені особи та вигодонабувачі. Предметом довірчого управління можуть бути фінансові активи, рухоме та нерухоме майно виробничого і невиробничого характеру, а також майнові права. Майно, передане в довірче управління, підлягає поверненню довірителю після закінчення дії довірчого договору без зміни форми такого майна. Це означає, що при передачі фінансових активів чи майна в довірче управління не відбувається переходу прав власності довірителя на таке майно чи активи до довіреної особи. При цьому ризики випадкової втрати майна, а також ризики можливих збитків від довірчого управління майном несе довірена особа.

Повне довірче управління передбачає вчинення довіреною особою дій щодо предмета довірчого управління самостійно в межах, визначених довірчим договором, з обов'язковим повідомленням довірителя про кожну здійснену дію.

Залежно від характеру розпорядження майном послуги з довірчого управління поділяють:

— на активні, коли майно, що перебуває в розпорядженні довіреної особи, може видозмінюватися, наприклад шляхом його продажу, надання в позику або заставу без додаткової згоди довірителя;

— пасивні, коли майно не може бути видозмінене або використане довіреною особою без згоди довірителя.

Фінансові установи, що здійснюють довірче управління, за свою діяльність отримують певну винагороду як комісійні — у вигляді фіксованої суми або як відсоток вартості операції чи одержаного прибутку.

9.2 Вітчизняна практика надання довірчих фінансових послуг

Основними передумовами розвитку ринку фінансових послуг з довірчого управління в Україні є:

— брак або недостатній рівень знань і досвіду у власників майна та фінансових активів для розпорядження ними;

— високий рівень ризиків у разі самостійного здійснення власником активів операцій, що потребують відповідних професійних знань і вмінь;

— посилення конкуренції між банківськими та небанківськими фінансовими установами на ринках грошей і капіталів;

— потреба підвищення рівня ліквідності та прибутковості фінансових установ;

— порівняно невеликі витрати на здійснення довірчих послуг тощо.

Послуги з довірчого управління для фізичних осіб, які надаються довіреними особами, класифікують за чотирма групами:

1) заповідальний траст — розпорядження майном клієнтів за заповітом чи спадщиною (одержання рішення суду; збір та інвентаризація майна; сплата адміністративних витрат і податків; здійснення розрахунків з кредиторами; розподіл майна між спадкоємцями тощо);

2) прижиттєвий траст — управління майном, грошовими коштами та іншими фінансовими активами відповідно до угоди (зберігання та інвестування активів, розпорядження отриманим доходом, оформлення страхування і внесення страхових платежів, депозитні операції з готівкою, облікові операції, виплата доходів, аналіз ефективності використання майна тощо);

3) опікунство та забезпечення зберігання майна і фінансових активів;

4) агентські послуги — встановлення договірних зобов'язань між принципалом і третьою особою (збереження активів, купівля-продаж цінних паперів, погашення облігацій, сплата податків, оформлення страхових полісів, оплата рахунків, укладення від імені клієнта договорів, отримання кредитів, купівля-продаж іноземної валюти тощо).

На сьогодні для фізичних осіб найбільшу частку в трастових операціях становлять агентські послуги.

До послуг з довірчого управління для юридичних осіб належать:

— тимчасове управління справами компанії у випадку зміни власників, реорганізації, ліквідації тощо;

- агентські послуги;
- депозитарні послуги;
- розпорядження активами, включаючи управління нерухомістю;

- інвестиційні послуги, у тому числі інвестування коштів, формування інвестиційних портфелів, придбання пакетів акцій тощо;

- створення різноманітних фондів компанії та управління ними (страхових і резервних фондів, фондів для погашення боргів, сплати відсотків, податків, викупу облігацій; виплати дивідендів акціонерам, пенсій, винагород працівникам, забезпечення функціонування благодійних фондів тощо).

Надання послуг з довірчого управління здійснюється шляхом виконання таких фінансових операцій:

- формування інвестиційного портфеля та управління активами інвестора, розміщеними в довірче управління, на його замовлення;

- отримання платежів за дорученням клієнта, наприклад відсотків, дивідендів, орендних платежів тощо;

- укладення договорів на брокерське обслуговування, купівля-продаж цінних паперів від імені та за дорученням клієнта, проведення розрахунків з покупцями та продавцями;

- зберігання цінних паперів;

- виконання заявок клієнта на пошук контрагента з угод або цінних паперів, податкове планування, пошук і придбання нерухомості, антикваріату, постійне інформування клієнта про стан ринку цінних паперів;

- формування інвестиційної стратегії з урахуванням побажань клієнта, диверсифікація структури активів на основі використання різних інвестиційних інструментів;

- створення окремих фондів компанії та управління ними тощо.

У вітчизняній практиці найбільшого поширення набули довірчі операції банків і небанківських установ щодо інвестування коштів на грошовому ринку та ринку капіталів.

Відмінність між управлінням активами інститутів спільного інвестування та довірчим управлінням полягає в тому, що при спільному інвестуванні кошти клієнтів акумулюються в один

загальний фонд для подальшого управління ними за однією стратегією, а в індивідуальному довірчому управлінні управління портфелем інвестора відбувається за стратегією, розробленою особисто для конкретного довірителя з урахуванням його запитів. При цьому винагорода управляючого залежить безпосередньо від результату інвестування. Крім того, у практичній діяльності довірчим операціям, на відміну від ощадних, притаманний значно вищий рівень ризику, хоча і рівень доходу теж буде більшим. Звичайно, надійність і стабільність доходу не гарантовані, але ризику можна звести до мінімуму завдяки диверсифікації портфеля та періодичному аналізу його дохідності.

Головними факторами, що сприяють зростанню обсягів довірчого управління, є підвищення доходів юридичних і фізичних осіб, збільшення частки фінансових активів у структурі накопиченого капіталу, розвиток фінансових ринків і, зокрема, ринку цінних паперів.

9.3 Регулювання відносин довірчого управління.

Довірче управління здійснюється на підставі довірчого договору, укладеного в письмовій формі між довірителем і довіреною особою. У ньому зазначаються:

- найменування довіреної особи та довірителя;
- строк договору;
- перелік і вартість предметів довірчого управління, умови їх передачі довірчій особі та порядок повернення довірителю;
- розмір, строк і порядок оплати за провадження діяльності з довірчого управління та відшкодування витрат, здійснених довіреною особою у процесі такої діяльності;
- порядок і строки проведення розрахунків між довіреною особою та довірителем щодо предметів довірчого управління та доходів, одержаних від довірчого управління;
- відповідальність, права та обов'язки сторін;
- мінімальний (гарантований) розмір доходу довірителя (за згодою сторін).

З огляду на принцип добровільності довіритель має право самостійно обирати довірену особу, умови довірчого управління

та отримувати від довіреної особи інформацію про виконання умов договору і поточне фінансове становище довіреної особи.

Довіритель відповідно до договору зобов'язаний:

— передати довіреній особі предмет довірчого управління та відповідні документи, що підтверджують право власності на нього;

— сплатити довіреній особі кошти за виконання функцій довірчого управителя;

— не вчиняти дії, що можуть призвести до зменшення вартості або погіршення характеристик предмета довірчого управління.

Довірена особа має право придбавати за рахунок предмета довірчого управління цінні папери, вкладати предмет довірчого управління на депозитні рахунки в банках, а також отримувати від довірителя відшкодування витрат, здійснених у зв'язку з провадженням діяльності з довірчого управління. У передбачених договором випадках довірена особа має право відраховувати належні їй кошти безпосередньо з доходів від використання предмета довірчого управління.

До обов'язків довіреної особи в процесі виконання довірчого договору належать:

— здійснення на власний розсуд, від свого імені, за рахунок і в інтересах довірителя або вигодонабувача довірчого управління переданим їй предметом довірчого управління;

— належне зберігання предмета довірчого управління та документів, що підтверджують право власності на нього;

— зберігання предмета довірчого управління окремо від власного майна та його облік на окремому балансі;

— подання на запит довірителя звіту про поточні результати діяльності з довірчого управління;

— виплата довірителю (вигодонабувачу) доходів від провадження діяльності з довірчого управління;

— інформування довірителя про події, які можуть негативно вплинути на результати довірчого управління або вартість предмета довірчого управління, і надання пропозицій щодо вчинення подальших дій із зазначеним майном;

— відшкодування довірителю завданих збитків, що виникли під час провадження діяльності з довірчого управління з вини довіреної особи.

У довірчому договорі мають також передбачатися нічим не обумовлені зобов'язання довіреної особи щодо здійснення на власний ризик, від імені, за рахунок і в інтересах довірителя представницької діяльності з предметами довірчого управління, переданими довірчій особі.

Майно, передане в довірче управління, не може бути:

— використане для покриття будь-яких витрат або збитків довіреної особи, виконання зобов'язань, погашення податкового боргу, а також як застава для забезпечення виконання зобов'язань довіреної особи перед третіми особами;

— передане довіреною особою в довірче управління третіх осіб або обмінюватися на інше майно без попередньої згоди довірителя;

— обмінюване на корпоративні права засновників довіреної особи або пов'язаних з нею осіб, а також юридичних осіб, утворених за участю довіреної особи.

Оплата діяльності довіреної особи за провадження довірчого управління та відшкодування пов'язаних з цим витрат здійснюється в розмірі, строки та порядку, визначених довірчим договором, винятково в грошовій формі за рахунок фактично отриманих доходів від такої діяльності.

Нині у вітчизняній фінансовій практиці операції з довірчого управління здійснюються нечасто і переважно банківськими установами, що пов'язано з недостатнім законодавчим врегулюванням цих відносин і загальною фінансовою нестабільністю.

Довірче управління, яке здійснюють банківські установи, регулюється Законом України «Про банки і банківську діяльність», за яким банки можуть здійснювати довірче управління коштами та цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами, окремі агентські послуги та зберігання цінностей.

Фінансові послуги зі зберігання цінностей банківські установи можуть надавати в таких формах:

— зберігання цінностей клієнтів у сховищі згідно з договором про зберігання;

— здавання клієнтам в оренду сейфів у приміщенні банку для самостійного використання;

— надання клієнтам нічних сейфів у разі їх потреби здійснювати регулярні внески грошових коштів до банку після закінчення робочого дня.

Державний нагляд за діяльністю компанії з довірчого управління здійснюється залежно від їх належності: для банків — Національним банком України, а для небанківських фінансових установ — Державною комісією з цінних паперів і фондового ринку або Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України.

Практика діяльності банків і небанківських фінансових установ свідчить про необхідність подальшого розвитку та правового врегулювання відносин у сфері провадження діяльності з довірчого управління та прийняття Закону України "Про довірче управління фінансовими активами".

Головними напрямками вдосконалення та розвитку ринку довірчих фінансових послуг є:

— законодавче врегулювання правовідносин з довірчого управління та переліку фінансових активів і майна, які можуть бути об'єктами довірчого управління;

— вдосконалення контролю за здійсненням операцій з довірчого управління та визначення обмежень щодо розміщення переданих у довірче управління коштів;

— врегулювання нормативів економічної діяльності банків і небанківських фінансових установ, що здійснюють довірче управління з метою забезпечення їх стабільної діяльності та захисту прав довіртелів.

ТЕМА 10

Електронні фінансові послуги

10.1 Сутність та особливості електронної комерції.

10.2 Фінансові Інтернет-послуги в системі електронного бізнесу.

10.2.1 Інтернет-банкінг.

10.2.2 Інтернет-трейдинг.

10.2.3 Інтернет-страхування.

10.1 Сутність та особливості електронної комерції

Концепції «електронного бізнесу» та «електронної комерції» виникли у США в 1980 рр. За чверть століття ця сфера бізнесу поширилася по всьому світу і на сьогодні охоплює майже 85 % усіх он-лайнкористувачів. Важливою передумовою реалізації такої ідеї є безпосереднє використання інформаційних технологій у процесі функціонування установ і організацій на основі створення внутрішньофірмових і корпоративних інформаційних мереж.

Термін "Інтернет" було визначено 24 жовтня 1995 р. у резолюції Федеральної мережевої ради США. Відповідно до цього Інтернет — це глобальна інформаційна система, яка є єдністю і взаємодією трьох складових:

1) мережі мереж, що ґрунтується на спеціальному стандарті (протокол TCP/IP);

2) необмеженої чисельності користувачів та розробників інтернет-сайтів;

3) всього обсягу ресурсів, доступних користувачам Інтернету.

На сьогодні електронний бізнес (е-бізнес) розглядають як інтеграцію систем, процесів, організацій, ланцюгів, що створюють вартість, а також ринків, які використовують Інтернет і пов'язані з ним технології та концепції.

У свою чергу електронна комерція (е-комерція) — лише частина електронного бізнесу, обмежена, власне, маркетингом і процесами продажу, де здійснюється купівля та продаж інформації, продукції та послуг через комп'ютерні мережі.

Відмінності е-бізнесу від е-комерції такі:

— системи е-бізнесу набагато складніші за рівнем взаємодії з навколишнім середовищем та охоплюють всі внутрішні процеси компанії (виробництво, управління, науково-технічні дослідження тощо), її вертикальні та горизонтальні взаємовідносини з іншими підприємствами, установами, державою, громадськими організаціями;

— системи е-бізнесу, на відміну від е-комерції, можуть не мати явної комерційної складової (створення державних інтернет-систем для надання громадянам інформаційних послуг з правових, медичних, навчальних питань тощо).

До основних конкурентних переваг, які одержують компанії завдяки участі в системах е-комерції, належать:

- широкий доступ до комерційної інформації;
- скорочення строків підготовки та реалізації угод на основі онлайн-переговорного процесу та систем захищеного документообігу;
- розширення "географії" товарних ринків;
- розширення можливостей вільного входу та виходу на ринок;
- інтенсифікація товарообігу та збільшення його обсягів;
- оптимізація використання оборотних коштів учасників електронної комерції;
- підвищення рівня обслуговування на основі персоналізованого сервісу;
- зменшення операційних витрат.

Для споживачів важливою перевагою використання систем е-комерції є комплексність надання фінансових послуг, яка досягається в процесі здійснення повного циклу торгово-фінансових і маркетингових операцій (обмін документами, передача прав власності, здійснення платежів, гарантійне забезпечення тощо).

Послуги для організації е-комерції в мережі Інтернет — послуги зі створення та обслуговування різних типів бізнес-систем для організації е-комерції в мережі Інтернет.

Протягом останніх років найбільшим за обсягами послуг у системі електронної комерції є сектор («бізнес для бізнесу»), що базується на використанні Інтернету для забезпечення

міжкорпоративних бізнес-процесів (B2B). B2B (від англ. Business to Business) – термін, що визначає вид інформаційної та економічної взаємодії, класифікований за типом взаємодіючих суб'єктів, у даному випадку – це юридичні особи. B2B – скорочення від англійських слів «business to business», у буквальному перекладі – бізнес для бізнесу. Це сектор ринку, який працює не на кінцевого, рядового споживача, а на такі ж компанії, тобто на інший бізнес. Прикладом B2B-діяльності може послужити виробництво барних стійок або надання рекламних послуг: фізичним особам реклама ні до чого, а от іншим організаціям вона необхідна.

У системі електронної комерції під поняттям B2B також розуміються системи електронної торгівлі – програмно-апаратні комплекси, які є інструментами для здійснення торгово-закупівельної діяльності в мережі інтернет. Одним із головних призначень систем електронної комерції цього типу є вирішення проблем збуту і матеріально-технічного постачання. У 2008 р. обсяги торгівлі на цьому ринку вже перевищили 4 трлн дол. США. Найбільш активно розвиваються ринки США, Європи та Китаю.

Основними типами B2B-комерції є:

- електронна дистрибуція;
- електронні ринки;
- електронні закупівлі.

За кількістю трансакцій лідирують системи електронної дистрибуції, а за темпами зростання — електронні ринки. Електронні закупівлі мають стрімкі темпи розвитку, але цей вид електронної комерції становить певний інтерес для великих компаній, які домінують у цьому сегменті.

Функціональними складовими систем B2B, призначених для забезпечення міжкорпоративних бізнес-процесів на основі використання Інтернету, є:

- корпоративний сайт компанії, який використовується для презентації компанії в системі Інтернет, розміщення маркетингової інформації та забезпечення інформаційної взаємодії фірми з партнерами та контрагентами;

— інтернет-магазин (on-line store), призначений для збуту продукції (послуг) компанії (може бути вбудований у корпоративний сайт або існувати окремо);

— інформаційні сайти та портали (вертикальні), які надають інформацію про галузь та основні компанії, забезпечують оперативний огляд подій у галузі та суміжних і конкурентних з нею;

— служба закупівель або постачання (buy site), яка дає змогу компанії вирішувати завдання матеріально-технічного постачання безпосередньо зі свого інтернет-сайта;

— брокерські системи, що забезпечують отримання та обробку замовлень і їх розміщення для виконання;

— електронні торговельні майданчики (ETM), призначені для безпосередньої організації діяльності он-лайн служб збуту та постачання різних компаній;

— електронні біржі, які за своїми функціональними можливостями близькі до торговельних майданчиків, але діяльність на біржі здійснюють не самі компанії, а їх агенти (брокери);

— інтегровані комплекси, що забезпечують пряму взаємодію внутрішньокорпоративних систем управління з зовнішньою системою е-комерції — торговельним майданчиком — і є найповнішим рішенням серед систем B2B е-комерції.

Послуги з розроблення та впровадження спеціалізованих інструментів для оплати товарів (послуг) через Інтернет — створення і впровадження інструментів для оплати товарів за допомогою платіжних карток міжнародних платіжних систем, а також дебетових карток, електронних гаманців тощо.

10.2 Фінансові Інтернет-послуги в системі електронного бізнесу

Розкриваючи сутність фінансових інтернет-послуг, потрібно звернути увагу на таке: не слід поверхово тлумачити ці послуги як такі, що надаються через мережу Інтернет.

Інтернет-послуга — така послуга, основна частина процесу надання якої відбувається в режимі реального часу (он-лайн) з безпосереднім використанням Інтернету.

На сьогодні в Україні розвиток сегмента електронних фінансових послуг потребує відповідного нормативно-правового регулювання, оскільки це безпосередньо пов'язано з забезпеченням стійкості та надійності функціонування банківського сектора, а також зачіпає майнові інтереси значного кола осіб, насамперед споживачів зазначених послуг. Фахівці зазначають, що до останнього часу єдиним законодавчим актом, який стосується цієї проблеми, є Закон України «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 р. № 1280-IV, за яким до телекомунікацій належать передача, випромінювання та/або приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень і звуків або повідомлень будь-якого роду по радіо, дротових, оптичних або інших електромагнітних системах. Відповідно телекомунікаційною мережею визнається комплекс технічних засобів телекомунікацій і споруд, призначених для маршрутизації, комутації, передачі та/або приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень і звуків або повідомлень будь-яких по радіо, дротових, оптичних чи інших електромагнітних системах між кінцевим обладнанням. Характерною ознакою фінансових інтернет-послуг є використання Інтернету у сферах банківської діяльності, страхування і трейдингу.

10.2.1 Інтернет-банкінг

Інтернет-банкінг (e-banking) — це діяльність банку з надання комплексу послуг клієнтам щодо електронного управління своїми рахунками через Інтернет.

Відповідно до зарубіжної та вітчизняної практики до інтернет-банкінгу належать:

- управління рахунками (виписки, перекази з рахунка на рахунок, підготовка балансів тощо);
- відкриття депозитів, здійснення валютних операцій;
- здійснення платіжних операцій (перекази коштів, оплата рахунків за товари, комунальні платежі тощо);
- обмін фінансовими документами.

Конфіденційність даних, що було передано по каналах інтернет-банкінгу, гарантується завдяки використанню при обміні інформацією сертифікованих засобів криптографічного захисту, механізму аутентифікації клієнтів, електронних підписів, а також постійному контролю за цілісністю інформації.

Технологія інтернет-банкінгу походить з технології дистанційного банківського обслуговування («home banking» — домашній банкінг або «remote banking» — віддалений банкінг). У процесі еволюції цей вид послуг суттєвого розвинувся. Є такі різновиди віддаленого банкінгу:

- телефонний (telefon banking);
- комп'ютерний (PC banking)
- відеобанкінг (video banking);
- інтернет-банкінг (Internet banking).

В Європі інтернет-банкінг найбільше поширився у Швеції, де ще у 1999 р. 25 % загальної кількості SE Banken користувалися такими послугами.

У світі сформувалися дві бізнес-моделі інтернет-банкінгу:

- доповнення банками своїх традиційних послуг он-лайнним бізнесом;
- створення віртуальних банків, які працюють тільки через Інтернет.

Технологічними моделями інтернет-банкінгу є:

- client-based — ранні системи інтернет-банкінгу, які потребують використання клієнтами спеціального програмного забезпечення, встановленого на їх комп'ютерах;
- internet-based — сучасні системи на базі Інтернету, які дають змогу встановити віддалене з'єднання з інтернет-системою банку та користуватися встановленим там спеціальним програмним забезпеченням, маючи лише стандартний браузер.

До переваг інтернет-банкінгу належать:

- для користувачів: доступність і мобільність сервісу; оперативність виконання та підтвердження трансакцій; широкий діапазон персоніфікованих послуг; мінімізація комісійних;
- для банку: мінімізація операційних витрат; скорочення інвестицій у розвиток мережі філій; розширення клієнтської бази; усунення географічних і часових бар'єрів для надання послуг.

Нині інтернет-банкінг розвивається в напрямі диверсифікації банківських послуг. Крім того, посилюється тенденція інтеграції банківських продуктів і послуг — до традиційних банківських додаються страхові, дилерські, інвестиційні, юридичні, консультаційні тощо. Низка провідних банків, таких як Wells Fargo, ING Group, вважає створення на основі банків компаній з надання універсальних фінансових послуг стратегічним напрямом розвитку. Характерною також є тенденція зниження вартості обслуговування за операціями, що здійснюються через Інтернет.

Особливості функціонування українських систем інтернет-банкінгу полягають у тому, що в більшості випадків перелік послуг залишається ще обмеженим: інформування клієнта про стан поточного рахунка; контроль залишку на поточних і карткових рахунках, одержання виписок із рахунків, блокування платіжної картки, замовлення нових карток тощо. Останнім часом усе більшої популярності набувають онлайнові платежі за допомогою системи інтернет-банкінгу.

Почали активно опановувати ринок фінансових інтернет-послуг такі українські банки, як «Укрексімбанк», який пропонує користувачам систему послуг «Фінансовий портал», «УкрСиббанк», «Райффайзен Банк Аваль» та ін.

Лідером на вітчизняному ринкові інтернет-банкінгу є «Приват-Банк», який першим в Україні запровадив власну систему інтернет-банкінгу — «Приват-24», пропонуючи клієнтам досить широкий спектр послуг. Користувачам «Приват-24» доступні практично всі основні банківські операції з персонального домашнього комп'ютера:

- поповнення рахунка, перегляд виписок і залишків на рахунку;
- можливість відкриття карткового та поточного рахунків;
- сплата комунальних послуг;
- відкриття депозитних рахунків у національній та іноземній валютах;
- виконання операцій обміну валют і можливість конвертувати валюти при перерахуванні коштів із використанням пластикових карток;

— замовлення пластикових карток з наступним одержанням їх у заздалегідь обраному відділенні банку.

«Приват-24» дає змогу здійснювати внутрішньобанківський переказ грошей у системі Privat Money, а також міжбанківський — у системі SWIFT і можливий переказ коштів у системі Western Union. Підключення до інтернет-банкінгу «Приват-24» може здійснюватися через банкомат.

10.2.2 Інтернет-трейдинг

Працюючи на ринку фінансових інтернет-послуг, банки широко пропонують інтернет-трейдинг. Інтернет-трейдинг — надання клієнтам оперативного доступу до торгово-аналітичної інформації зі світових валютних і фондових ринків, а також широких можливостей ефективного управління своїми коштами та цінними паперами.

Як правило, це послуга, яку надають інвестиційні посередники (банки, біржі, брокерські компанії) своїм клієнтам щодо купівлі валюти або цінних паперів через Інтернет у режимі реального часу. Протягом останніх років майже 40 % інвесторів вкладають гроші в акції саме через Інтернет.

Інтернет-трейдинг став популярним у США в середині 1990-р. як технологія, що давала змогу спростити і прискорити виконання операцій на фондовому ринкові.

Перевагами інтернет-трейдингу є:

— спрощення та прискорення виконання основних бізнес-операцій на глобальних фінансових ринках (відкриття і ведення рахунків; приймання і виконання операцій купівлі-продажу; отримання аналітичної інформації та котирувань; аналіз фінансових показників тощо);

— розширення кола інвесторів і місткості ринків, що надає можливість непрофесійним учасникам ринку вкладати свої кошти в прибуткові активи на фондових і валютних ринках;

— комплексне обслуговування інвесторів, формування інвестиційних портфелів і динамічні зміни їх обсягів і структури, надання консультаційних послуг тощо.

Практично інвестор може одержувати послуги інтернет-трейдингу безпосередньо на сайті компанії-посередника, користуючись звичайним веб-браузером, або за допомогою

проведення трансакцій на встановленому на власному комп'ютері спеціальному програмному забезпеченні.

До появи інтернет-трейдингу існували брокери, які працювали за двома основними моделями:

1) класичний (full-services) брокер, котрий надає якісне і комплексне обслуговування багатим клієнтам на всіх етапах інвестування від приймання заявок до управління портфелем цінних паперів і повного юридичного та інформаційного забезпечення;

2) дисконтний (discount) брокер, який лише виводить заявки на ринок, приймаючи їх по телефону, мінімізуючи розмір комісії з клієнта і свої накладні витрати. Низькі комісійні зумовили залучення багатьох невеликих клієнтів до біржової торгівлі, підтримуючи бізнес цих брокерів за рахунок обігу.

Он-лайн брокери почали домінувати на ринку з появою інтернет-трейдингу. Інтернет зменшив накладні витрати брокерів, даючи змогу обслуговувати одночасно велику чисельність клієнтів.

Набула поширення практика денного трейдингу (day-trading) — відкриття і закриття позицій протягом одного дня, що дає можливість відстежувати незначні коливання цін на фондові інструменти. З'явилася категорія брокерів, яка спеціалізувалася на обслуговуванні спекулятивної гри клієнтів — так звані денні брокери (day-broker).

Поширилися системи прямого доступу, у яких здійснюються автоматичне виведення заявки на ринок і самостійне управління розміщенням ордера на біржі чи торговельному майданчику. В умовах прямого доступу на ринок збільшуються можливості інвестора та змінюються функції брокера.

З'явилось поняття "безумовного ордера", який виконується при введенні його в систему за наявності в ній зустрічного ордера (на продаж чи купівлю), що зберігається в заздалегідь заданих параметрах (ціна, обсяг, тип активу). При цьому здійснюється автоматичне виконання обох ордерів без додаткового підтвердження операції контрагентами. Такі технології забезпечують можливість використання електронних систем

прямого доступу з автоматичною консолідацією потоку зустрічних заявок, їх обробкою та виконанням.

Прикладом системи прямого доступу є електронна комунікаційна мережа (Electronic Communication Network — ECN), яка функціонально може виконувати функції біржі, на якій здійснюється виконання зустрічних парних заявок. У протилежному випадку заявки виводяться на відкритий ринок, де ECN виступає як брокер.

Найбільш відомими прикладами функціонування ECN є віртуальні електронні майданчики Instinet, створені компанією Reuters — NexTrade, Island, REDI, Market XT, у Європі — TradePoint (Велика Британія).

Особливостями брокерських систем, що ґрунтуються на системах прямого доступу ECN, порівняно з традиційними інтернет-системами, заснованими на веб-браузері, є такі:

- цілодобова торгівля;
- можливість торгувати всередині спреда;
- виконання ордера миттєво (за частки секунди);
- повний контроль проходження інформації завдяки миттєвому розміщенню замовлення і миттєвому отриманню підтвердження на його виконання;
- можливість торгувати до і після відкриття біржі;
- потреба встановлення спеціального програмного забезпечення, складніший інтерфейс користувача;
- підвищені вимоги до якості зв'язку.

10.2.3 Інтернет-страхування

Можливості мережі Інтернет для надання послуг широко використовують страхові компанії.

Інтернет-страхування (і-страхування, е-страхування) — це процес взаємодії страхової компанії та її клієнтів, який полягає у виборі страхових послуг, оформленні та придбанні страхових полісів і отриманні страхових премій з використанням мережі Інтернет. Об'єктом купівлі-продажу на ринку інтернет-страхування є страхові послуги.

Інтернет-представництво страховика, виконуючи функції віртуального офіса страхової компанії, забезпечує клієнту:

- надання детальної інформації про послуги компанії та достовірних даних щодо її фінансового стану;
- розрахунок розміру страхової премії та визначення умов її виплати за кожним видом страхування залежно від конкретних параметрів;
- отримання електронних копій документів і можливостей їх заповнення через Інтернет;
- замовлення і оплату страхового поліса (одноразово або періодично), у тому числі через Інтернет;
- передачу поліса, завіреного електронно-цифровим підписом страхової компанії, безпосередньо клієнту через Інтернет;
- оплату страхової премії клієнту через Інтернет;
- можливість обміну інформацією між страховою компанією та клієнтом у період дії договору (у тому числі надання звітів страхової компанії, консалтингових послуг тощо).

За даними PricewaterhouseCoopers, е-комерція забезпечує майже 16 % прибутків страхових компаній. У США практично всі страхові компанії мають власні інтернет-представництва.

На сьогодні найпоширенішими послугами в режимі он-лайн стали страхування автомобільного транспорту, обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів, страхування вантажів, обов'язкове особисте страхування від нещасних випадків на транспорті та ін.

В умовах глобалізації світового ринку страхування мережа Інтернет використовується для надання інформації страховими брокерами, на веб-сайтах яких агрегується інформація від найбільших страхових компаній.

Міжнародною асоціацією страхового нагляду (ІАІБ) підготовлений документ, у якому містяться принципи контролю за здійсненням електронних операцій — "Нагляд за страховою діяльністю в Інтернеті". Європейські компанії досить велику увагу приділяють проблемам стандартизації, методичному та правовому забезпеченню страхових послуг в Інтернеті. Їх робота активізувалася після прийняття Євросоюзом Директиви з електронної комерції (2000/31/6С, ШЛ 78 від 8 червня 2000 р.).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1 Господарський кодекс України [Електронний ресурс] : [офіц. текст від 16.01.2003 р., № 436-ІУ]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

2 Про банки і банківську діяльність [Текст] : закон України від 07.12.2000 р., № 2121-ІІІ, зі змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5-6. – С. 20-32.

3 Про іпотеку [Електронний ресурс] : закон України від 05.06.2003 р. № 898-VI, зі змінами та доповненнями. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

4 Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди) [Текст] : закон України від 15.03.2001 р., № 2299-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 21. – С. 357-362.

5 Про кредитні спілки [Електронний ресурс] : Закон України від 20.12.2001 р., № 2908-ІІІ. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

6 Про Національний банк України [Електронний ресурс] : Закон України від 20.05.1999 р., № 679-XIV. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

7 Про національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні [Текст] : закон України від 10.12.1997 р., № 710/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998 – № 15. – С. 67.

8 Про недержавне пенсійне забезпечення [Електронний ресурс] : закон України від 09.07.03 р., № 1057/ІУ. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

9 Про платіжні системи та переказ грошей в Україні [Електронний ресурс] : закон України від 05.04.2001 р., № 2346-ІІІ. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

10 Про фінансовий лізинг [Електронний ресурс] : закон України від 11.12.2003 р., № 1381-IV. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

11 Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] : закон України від 12.07.2001 р., № 2664-111. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

12 Про фінансово-кредитний механізм та управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю [Електронний ресурс] : закон України від 19.06.2003 р., № 978-ГУ. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

13 Про цінні папери і фондовий ринок [Текст] : закон України від 23.02.2006 р., № 3480-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 31. – С. 268.

14 Бакаєв, Л. О. Ринок фінансових послуг [Текст] : навч. посібник / Л. О. Бакаєв, Е. О. Соколова, І. П. Шиндирук, Л. П. Грознецька – К. : ДЕТУТ, 2014. – 384 с

15 Буднік, М. М. Фінансовий ринок [Текст] : навч. посібник / М. М. Буднік, Л. С. Мартюшева, Н. В. Сабліна. – К. : ЦУЛ, 2009. – 334 с.

16 Горбач, Л. М. Ринок фінансових послуг [Текст] : навч. посібник / Л. М. Горбач, О. Б. Каун. – К. : Кондор, 2006. – 436 с.

17 Науменкова, С. В. Ринок фінансових послуг [Текст] : навч. посібник / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. – К. : Знання, 2010. – 532 с.

18 Торгові новації на ринку Forex: Інформаційна служба журналу «Фінансовий ринок України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ufin.com.ua>.

19 Унінець-Ходаківська, В. П. Ринок фінансових послуг: теорія і практика [Текст] : навч. посібник / В. П. Унінець-Ходаківська, О. І. Костюкевич, О. А. Лятамбор. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.

20 Шелудько, В. М. Фінансовий ринок [Текст] : підручник / В. М. Шелудько. – К. : Знання, 2006. – 535 с.